

4. SEMESTER, SURVEYING, PLANNING AND LAND
MANAGEMENT, AALBORG UNIVERSITET KØBENHAVN

THESIS PROJECT

Behov for en ny jordreform med fokus på udtagning af lavbundsjorder

GRUPPE 7

DAHLIA DAHAN

AALBORG UNIVERSITET
STUDENTERRAPPORT

Titel: Behov for en ny jordreform med fokus på udtagning af lavbundsjorder

AALBORG UNIVERSITET
STUDENTERRAPPORT

Kandidatspeciale

Projektgruppe: 7

Deltagere:

Dahlia Dahan

Vejledere:

Jesper Mayntz Paasch

Sideantal:

62

Antal ord:

19100

Projektperiode:

01. februar 2023 til 02. juni 2023

Synopsis

Dette projekt omhandler behovet for en ny jordreform i Danmark, med et fokus på udtagning af lavbundsjorder. Projektets foranalyse belyser først en forståelsesramme for projektets emne. Derefter undersøges problematikken omfang, hvortil emnet afgrænses for at begrænse projektets omfang. Foranalysen konkluderer således, at der er behov for en ny jordreform i Danmark.

I hovedanalysen er der indsamlet relevant empiri som anvendes til at sammenligne synspunkter fra interessenter og eksperter. Således undersøges deres viden og holdninger til at vedtage en ny jordreform, hvad den skal indebære og eksperterne fremhæver vigtigheden af udtagelse af lavbundsjorder.

Abstract

This master thesis is called *The need for a new land reform with a focus on rewetting lowlands*¹. The thesis is written in the final semester of the masters programme *Surveying, Planning and Land Management* at Aalborg University.

The thesis is based on the premise of Denmark needing a new land reform. To understand why there is a need for a new land reform, we should understand what a land reform brings. Past land reforms have changed the practice in which agricultural land was owned as a response to the societal needs. The latest land reform in Denmark came into effect in 1919, thus more than 100 years ago. Today there are other societal needs and desires than in 1919 that the current management of agricultural land does not live up to. Amongst others, there is a climate crisis and a need to reduce CO_2 emissions.

Of agricultural lands, lowlands are especially damaging for the environment as they are responsible for 40% of CO_2 emission despite only making out 6,5% of agricultural lands. Therefore, a special interest in rewetting these lands and decreasing the CO_2 emission has emerged.

In order to prepare and pass a new land reform, it is pivotal that there is a political interest in passing such a reform. The current Danish government has however not expressed a desire to initiate the preparation of a new land reform. Other parties of the parliament and several interest groups however believe that new initiatives are needed in order to meet the needs for planning of the agricultural lands. There are nonetheless very different opinions as to which planning measures these initiatives should focus on. If neither the politicians nor interest groups can agree on the content of a new land reform it is unlikely to occur. With the current statements made it thus seems difficult that a land reform will be passed within the immediate future.

Experts generally agree that a new land reform will enable solutions to reduce CO_2 emission, including by rewetting lowlands. The current objective is to rewet 100,000 hectares (247,105 acres) lowland before 2030. The experts claim that this is not possible without taking new initiatives. They propose that companies need to be enabled to rewet lowlands as an initiative to meet the objective of rewetting 100,000 hectares. Companies have showed willingness and financial abilities to help reducing CO_2 emissions in rural areas, they are however bound by current rules and legislation. With a new land reform, companies too can contribute reducing CO_2 emission, such as by rewetting lowlands.

¹Rewetting lowlands: Udtagning af lavbundsjorder

Forord

Dette specialeprojekt er udarbejdet i forbindelse med det afsluttende semester på uddannelsen *Surveying, Planning and Land Management* på Aalborg Universitet, Københavns campus. Projektet afslutter fem års uddannelse på Aalborg Universitet og er skrevet af Dahlia Dahan.

Dette projekt fokuserer på uddannelsen ene gren: *Land Management*. Herigennem undersøges projektets tema, der omhandler behovet for en ny jordreform. Således undersøges også hvordan og hvorfor der er efterspørgsel på ny regulering af arealanvendelsen i det åbne land i Danmark.

Specialeprojektet er skrevet med vejledning af Jesper Mayntz Paasch. Til ham skal der lyde en særlig tak for hjælp og engageret interesse i mit projektemne.

I projektet har fire personer ladet sig interviewe til bidrag til projektet. Derfor skal det også lyde en stor tak til Anne Kristine Munk Mouritsen, Inge-Merete Hougaard, Karsten Willeberg-Nielsen og Peter Bjerregård for at dele deres viden og indsigt i projektets emne.

Læsevejledning

Dette projekt er overordnet inddelt i to dele. Den første del består af foranalysen, som undersøger rammeforståelsen, problematikken og til sidst afgrænser vidensgrundlaget der leder til projektets problemformulering.

Anden del består af hovedanalysen, der undersøger problemformulering, hvorefter resultaterne diskuteres og til sidst konkluderes.

I projektet bliver Havardmetoden anvendt til kilder (Efternavn, år). Ved kilder der ikke har angivet årstal, er det angivet hvornår kilden er besøgt.

Der er udarbejdet en særskilt bilagsrapport til dette projekt. På sidste side af dette projekt, er bilagsfortegnelsen angivet med litra i samme rækkefølge og overskrifter, som i bilagsrapporten.

Indholdsfortegnelse

1 Indledning	1
2 Rammeforståelse	3
2.1 Begrebet jordreform	3
2.2 Det danske landskab inden den første jordreform	3
2.3 Den første jordreform	4
2.4 Den anden jordreform	5
3 Problematikken	7
3.1 Behovet for en ny jordreform	7
3.1.1 Behovet for nye løsninger i det åbne land	8
4 Afgrænsning af fokuspunkter	11
4.1 Lavbundsjorder	11
4.1.1 Udtagning af lavbundsjorde	12
5 Konklusion på foranalysen	14
6 Problemformulering	15
7 Struktur	16
8 Metode	19
8.1 Litteratursøgning	19
8.2 Interessentanalyse af den politiske indflydelse	22
8.2.1 Metodens anvendelse	24
8.3 Metode til interviews	25
8.3.1 Før interviewet	25
8.3.2 Under interviewet	27
8.3.3 Efter interviewet	28
9 Den politiske interesse	29
9.1 Interessentanalyse af den politiske interesse	29

9.1.1	Interesseorganisationerne	30
9.1.2	Politikerne	31
9.1.3	Et emne af presserende karakter	32
9.2	Interessenternes synspunkter	33
9.2.1	Interesseorganisationernes synspunkter	33
9.2.2	Politikernes synspunkter	35
9.3	Sammenligning af interessenternes synspunkter	37
10	Interviews med eksperter	39
10.1	Interview med Anne Kristine Mouritsen	39
10.2	Interview med Inge-Merete Hougaard	42
10.3	Interview med Karsten Willeberg-Nielsen	44
10.4	Interview med Better Energy	46
10.5	Sammenligning af interviews	48
11	Diskussion	50
12	Konklusion	53
13	Metodeovervejelser	55
14	Perspektivering	56
	Litteraturliste	57
	Figurer	61
	Bilag	61

1 Indledning

Der er de seneste år kommet et øget fokus på behovet for en ny jordreform i forbindelse med tale om fremtidens arealanvendelse. Det er et emne, der allerede i 2018 blev skrevet artikler om i Fagbladet Landinspektøren, der, som navnet anstyder, er rettet mod landinspektører (Willeberg-Nielsen, 2018) og (Sørensen, 2018).

Flere forskere, fagfolk og eksperter udtrykker et ønske og behov for, at planlægningen af det åbne land skal omstruktureres. Der bør ifølge dem nu fokuseres på helhedsorienterede løsninger, som skal bidrage til at løse klima- og biodiversitetskriserne og samtidig de planlægningsmæssige problematikker, der ses i arealanvendelsen i dag (Vejre m.fl., 2021).

Ligeledes er dette problematikker, der søges løsninger til i andre lande. Der blev i 2008 udgivet en rapport, der undersøgte de negative effekter, som CO_2 -udledning har for biodiversiteten i Holland. Her anføres det, at der ved reduktion af CO_2 -udledning kan genetableres biodiversitetsmiljøer (Kleijn m.fl., 2008).

I Holland blev der i juni 2022 fremlagt en plan om at nedlægge 3.000 landbrug, særligt i nærheden af Natura-2000 områder. Ligeledes er der igangsat initiativer til at omlægge mere landbrug til at være bæredygtigt, hvortil der er indført et økonomisk incitament til landmændene. Denne plan er sat i værk i et forsøg på at mindske CO_2 -udledningen i Holland, hvor målet er at reducere deres udledning med 50% inden 2030 (Hoek, 2022, s. 5). Dette kommer som følge af en rapport der afgjorde, at den hollandske regering ikke var ambitiøse nok med deres planer der var indført i 2020 om reducere af CO_2 -udledningen (Selten og Flach, 2020, s. 2).

Hollands nye planer om at reducere CO_2 -udledningen, fokuserer derved på landbruget med henblik på at genetablere biodiversitet og beskytte Natura-2000 områder. Det hollandske eksempel giver således et indblik i, hvad et af de andre europæiske lande har vedtaget af hensyn til klima og natur. I dette projekt fokuseres der på behovet for en ny jordreform i Danmark samt mulige tiltag for arealanvendelsen.

I den forrige valgperiode fra 2019-2022 blev der i Folketinget indgået en bred aftale om at mere end halvere landbrugets CO_2 -udledning og samtidig sikre større biodiversitet frem mod 2030 i takt med den grønne omstilling (Regeringen, 2021, s. 2). Udtagning af lavbundsjorder spiller en nøglerolle i landbrugsaftalens mål for reducere af CO_2 -udledningen. Lavbundsjorder har en betydelig effekt på landbrugets CO_2 -udledning, og der er derfor en stor politisk interesse i at få disse ud af landbruget. I landbrugsaftalen fra 2021 er der derved ambitioner om at udtage 100.000 hektar lavbundsjorder frem mod 2030 (Regeringen, 2021, s. 4–5). Hvorvidt, dette er en realistisk målsætning uden en ny jordreform, er et spørgsmål, der diskuteres af forskellige interessenter til landbrugsaftalen.

Behovet for en større jordreform er samtidig blevet rejst fra politisk side, senest i 2021, og i 2022 var det planlagt at nedsætte et tværministerielt udvalg til at undersøge mulighederne for helhedso-rienteret planlægning i det åbne land. Dette er dog endnu ikke sket (Regeringen, 2022b, s. 3).

En ny jordreform vil ikke kun skulle bidrage til at udtage lavbundsjorder. Der er mange ønsker og målsætninger for arealanvendelse i det åbne land. Med henblik på at danne et overblik over omfanget af problematikken er det relevant at undersøge årsagerne til tilblivelsen af tidligere jordreformer, og hvorfor der nu er diskussion om nødvendigheden af en ny jordreform. Samtidig diskuteres mange problematikker i forbindelse med en ny jordreform. Derfor er det indledende også aktuelt at indsnævre fokus i rapporten, således projektet ikke bliver for bredt, der skal analyseres. Dette leder til følgende initierende problemstilling, der undersøges nærmere i foranalysen.

Initierende problemstilling

Hvilke tidligere jordreformer er gennemført i Danmark, hvad har de medført og hvorfor er der ønske om en ny jordreform i dag?

2 Rammeforståelse

For at forstå hvad en jordreform er, hvad de har bidraget til og hvorfor der er tale om et behov for en ny jordreform, undersøges det hvad der har været til årsag for tidligere jordreformer i Danmark, og hvad de har medført sig. I Danmark er der overordnet set to nedslag i historien som defineres som jordreformer og et enkelt efterfølgende nedslag mellem 1967-1969 som redegøres for i dette kapitel.

2.1 Begrebet jordreform

Indledende er der relevant af fastlægge netop hvad en jordreform er.

Jordreform er en betegnelse der kan omfatte mange forskellige tiltag. Ofte indebærer det at landbrugsarealer bliver omfordelt, fordi der er et samfundsmæssigt behov for det. Det indebærer også ofte nye ejerskabsforhold i forsøg på at ændre tidligere ejerskabstrukturer (Hougaard, Dalsgaard, Krøijer og Kristensen, 2022). Hvis få ejere ekesempelvis har domineret størstedelen af landbruget i et land, kan en jordreform ændre ejendomsforholdene således, at jorden udstykket og omfordeles til flere ejere.

En jordreform har dermed til formål at gøre op med den eksisterende ejendomsstruktur og gennem ændrede lovgivninger eller politiske virkemidler, omstrukturerer ejendomsforholdene (Hansen, 2012). Årsagen til at en jordreform igangsættes, skyldes nye prioriteter i samfundet, som skal gøre op med samfundsmæssige eller økonomiske udfordringer i landet (Hougaard, Dalsgaard, Krøijer og Kristensen, 2022).

2.2 Det danske landskab inden den første jordreform

De statslige indtægter er i mange år kommet fra beskatning af jord, hvorfor det har været nødvendigt at registrere ejerskab af jorder, og siden enevælden i 1660 blev en beskatning af jorder permanent. I den forbindelse blev hele landet, med undtagelse af Bornholm, inddelt i matrikler. Med kortlægningen af Danmark lykkedes det dog ikke at opsætte et retfærdigt ligningssystem i første forsøg, hvilket medførte at der i 1681 påbegyndtes en ny udarbejdelse af matriklen, som i 1688 resulterede i, at den første danske matrikel blev registreret. Denne matrikel blev grundlag for beskatningen af jorder frem til år 1844, hvor den nye matrikel trådte i kraft, som stadig er den matrikulering nutidens ejendomme hviler på (Fritzbøger, 2004, s. 32)(G. Knudsen, 1919, s. 32).

1600-tallet blev både nationalt og internationalt kendt som et århundrede i krise med et befolkningstal lavere end 100 år forinden. I Danmark var både krige og epidemier årsag til krise i landet. Det vendte dog i 1700-tallet, hvilket blandt andet sås i det øgede befolkningstal og økonomisk vækst (Fritzbøger,

[2004], s. 39–41). Alene i årene 1690-1750 steg befolkningsantallet med 17 % fra 650.000 til 760.000 (Johansen, [2002], s. 44).

Netop denne væsentlige forandring var grundlæggende for, at der ønskedes krav til udnyttelse af landets naturressourcer. Dette opgør i tænkning var starten på den første jordreform vi i dag kender som landboreformerne (Fritzboeger, [2004], s. 105).

2.3 Den første jordreform

Landets første jordreform oplevedes i tiden mellem 1750-1810 og er kendt under navnet *Landboreformerne*. Det kom som følge af befolkningstilvækst og økonomisk vækst, der førte til et opgør om de daværende rammer for udnyttelsen af naturressourcer.

Landboreformerne er imidlertid fyldt med mange kompleksiteter, og historikere har varierende opfattelser af denne tids effekter af reformerne. Årsagen til dette er, at landboreformerne omhandlede mange samfundsforandringer. Dette tæller både opløsning af stavnsbåndet, ophævelse af fælleseje, fredning af skove, undervisningspligt til landbobørn, for blot at nævne nogle af de forandringer landboreformerne medførte (Fritzboeger, [2004], s. 105–106).

Daværende politiker og statsmand C. D. F. Rewentlow var en sværvægter i forbindelse med stavnsbåndets opløsning, der færdiggjordes i 1788. Han er citeret i 1788 om sine drømme for det fremtidige landskab og samfund. Det blev her fremhævet, at han så frem til børns uddannelse med fokus på undervisning i religion dog uden at fjerne andre fag, der var nødvendige for, at børn kunne blive nyttige som dannede mennesker. Hertil skrev han om fredning af skovarealer, enge og veldyrkede marker fra selvejende landbrug. Han fremhævede bøndernes selvstændighed og hans håb om, at stavnsbåndets opløsning ville være med til at man ville hjælpe hinanden, fattig som rig i samfundet (Matthiesen, [1942], s. 163).

Rewentlov fik ret i flere af sine drømme og håb for fremtiden. Den tidligere vandmangel, der havde været i landet, var forsvindende, og landbrugsjorden blev plejet og forbedret af bønderne til en tilstand, der ikke var set før (Matthiesen, [1942], s. 163–165).

Mange historikere har fokuseret på forskellige problemstillinger i forbindelse med landboreformerne, samt hvad der var forudsætningerne for reformerne. Eksempelvis fokuserede Sigurd Jensen på den voksende økonomi som baggrund for selveje (Jensen, [1950]), mens Hans Jensen koncentrerede sig om et socialpolitisk fokus hos regeringen som motiv for landboretlige love (Jensen, [1936]). Til trods for de mange forskellige fokuspunkter forskellige forskere har haft, kan man dog udlede, at landboreformerne var komplekse og omfattende (Holmgaard, [1990], s. 129). Jens Holmgaard skriver i sin afhandling fra 1990, at han mener, at en tilbageværende drivkraft mangler at blive behandlet, nemlig de fiskale motiver,¹ som var medbestemmende for reformpolitikken (Holmgaard, [1990], s. 130). Denne påstand

¹"Fiskal" vedrører forskellige former for beløb, såsom udgifter, der bliver opkrævet af det offentlige

kommer på baggrund af, at politiske beslutninger sjældent kommer uden et særligt blik på økonomien og en forståelse af, hvad forandringerne vil have af økonomisk betydning.

Dette er alle interessante vinkler for landboreformerne, men for dette projekt har de ikke nogen direkte relevans, derfor beskrives de ikke videre i dette afsnit.

Landboreformerne var dog ikke foruden konsekvenser. Dette indebar at reformerne hovedsageligt kom gårdejerne til gode, mens husmændene blev overset. En ny jordpolitik var en del af reformerne, og deri havde jordpolitiken målsætninger for jordreformen, som indebar at husmandsfamilier skulle tilvejebringes egne jordlodder. Det var dog et krav hertil, at jordlodderne kun måtte være af en størrelse, der stadig ville kræve, at husmændene var tvunget til at søge job hos gård- og godsejerne. Der blev derfor udlagt over 100.000 jordlodder, dog alle af et meget lille areal svarende til maksimalt 2,75 hektar land (Jørgensen m.fl., 1997, s. 46–47). Konsekvensen var dårlig arrondering, idet jordlodderne ikke måtte sammenlægges. Dog havde husmændene nu egne jordlodder.

Landboreformerne gav overordnet set en ny selvstændighed i landbruget blandt landmænd. Fælleseje ophørte og godsejerne, som tidligere havde kontrolleret størstedelen af landbrugsjorden i Danmark, fik nu en del af deres jordbesiddelser omfordelt til gårdejerne og, i mindre omfang, også til husmændene. Dette var med til at ændre ejerskabsstrukturen til noget, der er mere genkendeligt i forhold til, hvad vi kender i dag.

2.4 Den anden jordreform

Den anden jordreform i Danmark er bedre kendt under navnet *Lensafløsningen*, som fandt sted i år 1919. Frem til Lensafløsningen i 1919 havde majorater, ² lensgrever og baroner båndlagte ejendomme. Dette betød, at deres ejendomme ikke blev sat til salg ved ejers død men derimod gik i arv efter særlige regler. Med Lensafløsningen skulle dette nu ændres, således at ejendommene skulle være frie og følge almindelige arveregler (S. B. Knudsen, 2019).

Majoraterne, som var en typer godser, fyldte 20 % af landet i 1850, men efter Grundloven fra 1849 måtte der ikke længere oprettes majorater. Ved frasalg af flere af disse majorater siden Grundloven, fyldte de kun 5% af landet i 1919 fordelt på 75 ejendomme. Efter Lensafløsningen blev de resterende majorater opløst og blev således til frie ejendomme (S. B. Knudsen, 2019).

Inden disse kunne overgå til fri ejendom, skulle majoraternes værdi opgøres. De blev pålagt en afgift på enten 20% eller 25 % afhængig af deres status. Hertil skulle ejeren af jorden overgive 2/3 af den dyrkede jord til staten i en form for erstatning (Erichsen og Tamm, 2014, s. 258–260).

Hvis godsejerne ikke var villige til at blive pålagt afgiften og afstå en del af sin ejendom, blev de til gengæld pålagt en årlig afgift der var af en sådan størrelse, at deres drift ikke ville være i stand til

²Majorater henviser til det latinske jus majoratus, der betyder *førstefødselsret* (S. B. Knudsen, 2019).

at give et overskud. På denne måde følte godsejerne sig tvunget til at følge kravene (Tamm, 2019, s. 21–22). Erstatningsjorden skulle gå til at oprette statshusmandsbrug i et forsøg på at udligne uligheden på landet. Af de sidste majoraters jord blev deres erstatningsjord, som var overgivet til staten, udstykket til i alt 2.300 husmandsbrug (S. B. Knudsen, 2019).

Lensafløsningen berørte kun et afgrænset antal jordbesiddere, men det havde stor betydning for etablering af husmandsbrug. På denne måde var Lensafløsningen det sidste opgør med de store godser i Danmark og den sociale ulighed i det åbne land.

3 Problematikken

Med en bedre forståelse af datidens jordreformer og hvordan de har været afgørende for hvordan landet ser ud i dag, undersøges i dette kapitel nutidens behov for en ny jordreform.

Det er beskrevet i både debatter, artikler samt et policy brief fra en forskergruppe at der er behov for en ny jordreform i Danmark. I dette kapitel undersøges argumenterne for en ny jordreform derfor nærmere.

3.1 Behovet for en ny jordreform

I fagbladet *Landinspektøren* blev der i 2018 skrevet artikler om behovet for en ny jordreform flere gange (Willeberg-Nielsen, 2018) (Sørensen, 2018). Disse artikler fokuserer begge på behovet for at optimere arealanvendelsen og hvorfor en jordreform er nødvendig for at opnå denne optimering.

I den første artikel der er udgivet i fagbladet om en jordreform, er der lagt særlig vægt på årsagen til at en ny jordreform er nødvendig. Her fremhæves to fænomener som de primære årsager. Den første årsag begrundes som værende befolkningssammensætningen i landbruget. Generelt ses den yngre befolkning at flytte ind til byerne, mens de tilbageværende landmænd blive ældre og færre (Willeberg-Nielsen, 2018).

Dette bakkes op af den data der er hos Danmarks statistik, der hvert 10. år ifølge EU, skal lave en totaloptælling af landmænd¹ i Danmark. De seneste to optællinger er sket i henholdsvis 2010 og 2020. Mens der i 2010 var registreret 12.300 landmænd, var det i 2020 faldet til 7.500 landmænd. Hertil var 5.600 af landmændene i 2020 også en del af andelen af landmænd i 2010, hvilket tydeliggøres i aldersgennemsnittet, da denne gruppe nu er blevet ti år ældre siden den sidste optælling. Dermed er aldersgennemsnittet for landmændene steget fra 41,9 år i 2010 til 53,6 år i 2020 (Pedersen m.fl., 2022, s. 1–3, 5–6).

Det mindre antal af landmænd hænger sammen med at landbrugsarealerne pr. landmand er steget i samme periode. De 7.500 landmænd råder dermed over 70 % af landbrugsjorden i Danmark. Landbrugsjorden dækker i dag 61 % af Danmarks areal, svarende til 2.634.879 hektar (Danmarks Statistik, 2020). Det tydeliggør dermed at på trods af en ældre gennemsnitsalder og færre landmænd, råder de stadig over et tilsvarende stort areal af Danmarks landbrugsjord, svarende til 1.844.415 hektar eller ca. 43 % af Danmarks areal.

I fagbladets artikel om en ny jordreform i *Landinspektøren*, bliver et andet argument for nødvendig-

¹Landmænd afgrænses af Danmarks Statistik til selvstændige personer med fuldtidsbedrifter i selveje, over 18 år (inklusiv interesseselskaber) (Pedersen m.fl., 2022, s. 4)

heden af en jordreform fremhævet. Argumentet fokuserer på den danske natur der i løbet af årene er blevet opdelt i mindre områder eller opdyrket, hvilket har konsekvenser for det vilde dyre- og planteliv (Willeberg-Nielsen, 2018).

Dette er en problematik, som Danmarks naturfredningsforening har med i deres årlig rapport om det danske landbrug. Det danske landbrug ses som den primære årsag til at biodiversiteten og naturen i Danmark er truet. I og med at det landbrugsdriften øges, bliver markerne større, hvilket ødelægger små biotoper, belaster næringsstofferne i jorden og bidrager til et mindre naturrigt land (Danmarks Naturfredningsforening, 2022, s. 18–19).

Hertil er de danske naturtyper også i tilbagegang, hvilket hænger sammen med udviklingen af det danske landskab. I 1850 udgjorde knapt 50 % af landet lysåben natur, mens det i 2022 er beregnet til at udgøre knap 10 % af landet, samtidig med at naturen er blevet tilsvarende fragmenteret. Dette har også medført at arealer der fra naturens side er næringsfattige naturtyper, får tilført næringsstoffer enten direkte eller indirekte.

De små biotoper er særligt vigtige for dyre- og plantelivet, og spiller en stor rolle for den danske biodiversitet. Der er fortsat tab af biotoper i Danmark, da de fjernes til brug for større marker, hvilket medfører biodiversiteten i det store hele i Danmark stadig er i tilbagegang (Danmarks Naturfredningsforening, 2022, s. 19–22).

En vigtig pointe der fremhæves er, at der er mange ønsker og behov for arealanvendelsen i Danmark, og hvis alle disse ønsker og behov skulle opfyldes, ville det samlet set fylde mindst 140 % af Danmarks areal, som det er kortlagt i 2015 af Teknologirådet. Dette er et tal der er udregnet uden at der er anvendt nogen former for synergier eller kombinationsmuligheder (Arler m.fl., 2015, s. 44).

Dette var beregnet med at energiproduktion skulle fylde op til 15 % af landskabet. Det er en væsentlig mængde, idet landbruget fylder 61 % og byer og bygninger fylder 8 %, men konstant er i vokseværk. Dette efterlader dermed 16% til biodiversitet, natur, skov m.m., men ifølge ambitioner, skal skove, som alene i dag fylder ca. 15% af landskaber, skal dække op til 25 % mens natur og biodiversitet skal øges med 6-16%, så det også kan fylde op til 25 % af landskabet (Arler m.fl., 2015, s. 44).

Der er brug for helhedsorienterede løsninger for at tilgodese alle de behov der er arealkrævende i Danmark. For at kunne udnytte arealerne optimalt, ser eksperter og forskere derfor en ny jordreform som en nødvendighed (Willeberg-Nielsen, 2018).

3.1.1 Behovet for nye løsninger i det åbne land

En forskningsgruppe fra Københavns Universitet, kaldet Lokale Landvindinger, undersøger, hvordan 100 fortællinger om det danske landskab kan anvendes til at forhandle om det fremtidige landskab. De har fokus på multifunktionel jordfordeling gennem pilotordningen MUFJO. Dette forskningsprojekt løber i perioden 2021-2025 (Hougaard, Dalsgaard og Krøijer, 2023).

Multifunktionel jordfordeling

Pilotordningen Multifunktionel Jordfordeling, herefter kaldet MUFJO, omhandler en ordning indeholdende en række projekter, som har til formål at løse multifunktionelle behov og ønsker i det åbne land. Gennem jordfordeling tages landbrugsjorder ud af drift for at kunne realisere planer for ny natur, biodiversitet, friluftsliv o.lign. Pilotordningen MUFJO er et stort puslespil med salg og køb af jorder på frivillig basis (Landbrugsstyrelsen, 2023a). Det er kommunerne, som kan søge om samtykke til at få udført et MUFJO-projekt, hvis kommunerne kan dokumentere, at de opfylder den række krav der er stillet som betingelse for at kunne indgå i MUFJO-projektet. Der er blandt andet krav om nationale interesser, realiserbarhed, finansieringsmulighed, lokal forankring m.v. Dette betyder, at før et MUFJO-projekt kan igangsættes, ligger der et stort forarbejde hos kommunen (Landbrugsstyrelsen, 2023c).

Pilotordningen MUFJO er delvis finansieret. Det medfører, at ordningen gennem Landbrugsstyrelsens jordfordelingsplanlæggere forestår og dækker udgifterne for forundersøgelse af ejendomme, selve jordfordelingen og opkøb af erstatningsjorder. Det betyder, at alle andre udgifter for MUFJO-projektet ikke er dækket. Dette gælder blandt andet lodsejerkompensationer, inddragelse af borgere og andre projektelementer (Landbrugsstyrelsen, 2020, s. 9–10).

Policy brief med anbefalinger til ny jordreform

I november 2022 udarbejdede forskergruppen Lokale Landvindinger et policy brief med fem anbefalinger til en ny jordreform. Disse anbefalinger tager udgangspunkt i det igangværende projekt om Lokale Landvindinger, og de konklusioner projektet hidtil har kunnet drage.

Indledende bliver der redegjort for, at pilotprojektet MUFJO er en fin forløber for en ny jordreform, men den er ikke i sig selv nok til at indfri de mål, der er lavet i klimaaftalen. Forskergruppen mener hertil, at der er brug for yderligere tiltag til klimamål såsom udtagning af lavbundsjorder og sikring af en demokratisk jordforvaltning (Hougaard, Dalsgaard, Krøijer og Kristensen, 2022, s. 1).

De danske landbrugsbedrifter har siden 2004 oplevet at landbrugslovgivningen er blevet lempet. Dette har resulteret i at udenlandske kapitalselskaber har kunnet opkøbe og investere i landbrugsbedrifter i Danmark. Konsekvensen af dette er, at der er blevet færre heltidsbedrifter, og en del af dem der stadig kører, ligger i dyb gæld, som de ikke kan komme ud af. De kæmper med et konkurrencemarked, hvor de skal producere billige produkter på verdensmarkedet. Der er af denne grund derfor et meget stort fokus på bedriftsøkonomien i landbruget, og landbruget oplever som konsekvens, at de ikke kan eller vil løfte ansvaret, der er sat gennem klimaaftalen (Hougaard, Dalsgaard, Krøijer og Kristensen, 2022, s. 2). Denne problematik er derfor endnu et argument for, at der skal indfries en ny større jordreform.

Forskergruppen har foretaget en række observationer om pilotordningen MUFJO, som har ledt til de fem anbefalinger til en ny jordreform.

Første anbefaling afgør at en ny jordreform er nødvendig for at indfri klimamål og samtidig tage landbrugets gældsættelse i betragtning. Det foreslås hertil, at der nedsættes lokale jordreformsprojekter med et udvalg af lokale interessenter og repræsentanter fra finansieringsinstitutioner (Hougaard, Dalsgaard, Krøijer og Kristensen, 2022, s. 4). Dette vil dermed bringe et kvalificeret bud på, hvordan en jordreform kan se ud i fremtiden ud fra erfaringerne fra Lokale Landvindinger-projektet.

Anden anbefaling fokuserer på et ønske om nye ejerskabsformer i det åbne land. Samtidig skal der sikres lokal forankring med fælles ejerskab i lokalsamfundet. Dette fælles ejerskab skal åbne op for muligheden for at træffe beslutninger i lokalsamfundet om det omkringliggende landskabs fremtid. De nye ejerskabsformer skal hertil sikre naturpleje og rekreation gennem lokale fællesskaber (Hougaard, Dalsgaard, Krøijer og Kristensen, 2022, s. 4).

Tredje anbefaling omhandler en finansieringsramme, da den eksisterende finansieringsramme for MUFJO er vurderet ikke at være tilstrækkelig. En ny finansieringsramme skal derfor have fokus på selve projektets elementer, løbende kommunikation af processen og styring mellem de forskellige myndigheder, der inddrages, samt tidlig inddragelse af interessenter (Hougaard, Dalsgaard, Krøijer og Kristensen, 2022, s. 4).

Fjerde og femte anbefaling fokuserer på udtagningen af lavbundsjorder. Det er her fremhævet, at en demokratisk styret jordfond skal være med til at opkøbe lavbundsjorder og sælge dem videre til interessenter, såsom lokale fællesskaber, forvaltninger m.v. Hertil er det nødvendigt med tidlig inddragelse af interessenter og forventningsafstemninger i løbet af processen og for videre udvikling i fremtiden (Hougaard, Dalsgaard, Krøijer og Kristensen, 2022, s. 4).

Det kan herved uddrages fra forskningsgruppens anbefalinger, at en ny jordreform er nødvendig for at opnå klimaafspraken og landbrugsaftalens mål. Jordreformen bør ifølge forskningsgruppen fokusere på at skabe nye ejerskabsformer for at inddrage de lokale interessenter, og det vil hertil være nødvendigt med en ny finansieringsramme.

Forskningsgruppen fokuserer på to ud af de fem anbefalinger på udtagning af lavbundsjorder, og fastlægger herudover at pilotordningen MUFJO og eksisterende tilskudsordninger ikke er tilstrækkelige. Dermed fastlægger de at lavbundsjorder og andre behov i det åbne land ikke alene kan løses med MUFJO, men en ny jordreform er nødvendig for heriblandt at udtage nok lavbundsjorder.

4 Afgrænsning af fokuspunkter

I det forrige kapitel, fremhæver artikler og rapporter forskellige behov der er for en ny jordreform. Flere behov går på tværs af forskellige artikler, og et af disse emner er lavbundsjorder. Det problematiseres, at udtagning af lavbundsjorder er for kompliceret, og der skal nye værktøjer og midler til at udtage dem i fremtiden. Derfor afgrænses mange af problematikkerne vedrørende en ny jordreform til udtagning af lavbundsjorder. I dette kapitel redegøres der for hvad lavbundsjorder er og hvorfor de skal udtages.

4.1 Lavbundsjorder

Lavbundsjorder er en betegnelse for jordarealer, som er dannet fra tørlagte vådområder, hvorunder grundvandet ligger nær jordoverfladen. De findes således i lavtliggende arealer og andre lavninger, der tidligere har været vådområder. Kendetegnet for lavbundsjorder er, at de er kulstofrige som følge af, at jorden, mens den er i et vådområde, enten nedbryder planterester meget langsomt eller helt ophører med nedbrydningen. Det betyder, at der gennem de gamle planterester ophobes meget kulstof i jorden (Torp, 2023) og (Greve m.fl., 2021, s. 9).

I 2021 vurderede Aarhus Universitet, at der i Danmark blev dyrket 171.000 hektar lavbundsjord af (Greve m.fl., 2021, s. 29). Det svarer til ca. 6,5 % af den dyrkede landbrugsjord i dag. Til trods for at den dyrkede lavbundsjord kun udgør 6,5%, udledes der 5,7 mio. tons CO₂ om året ved dyrkning af disse jorder svarende til 40 % af den samlede mængde drivhusgasser, der udledes af landbruget.

Når det hertil betragtes at landbruget udleder 22,5 % af den årlige mængde drivhusgasser i Danmark, er der et væsentligt behov for at kigge nærmere på lavbundsjorde (Økologisk Landsforening, 2020).

Når lavbundsjorder bliver anvendt til landbrug og herved bliver dyrket, medfører det, at arealerne drænes. Dette resulterer i en iltning af jorden, som frigiver det høje indhold af kulstof, altså CO₂, som er lagret i jorden (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, 2023).

Den store mængde af kulstof i lavbundsjorder kommer som konsekvens af de store mængder ilt, der opstår i jorden, når vandet fjernes, hvilket giver gode forhold for at nedbryde planteresterne i jorden. Processen af denne nedbrydelse er netop, hvad der udleder CO₂ (Landbrugsstyrelsen, 2023b).

Ved aktiv udtagning af lavbundsjorder tages jorden ud af omdrift, hvorved den ikke længere dyrkes. Hertil skal jorden vådlægges, som den tidligere har været, inden den blev til lavbundsjord. Effekten af at vådlægge lavbundsjorder er at iltmængden i jorden kraftigt nedsættes, hvilket bremser nedbrydelsesprocessen af planterester og dermed bremser den yderligere ophobning af kulstof, samtidig med

at frigivelsen af CO₂ stoppes. Ved at stoppe dyrkning af lavbundsjord og vådlægning af disse, forbliver eksisterende kulstof lagret i jorden, og CO₂-udledningen bliver reduceret (Landbrugsstyrelsen, 2023b).

Det defineres i videnssynthesen fra Aarhus Universitet, at lavbundsjord, der skal udtages fra landbruget i Danmark, er jordarealer med mindst 6% ophobet kulstof. Herfra er det udregnet at 171.000 hektar af den danske landbrugsjord er lavbundsjord, som det også er beskrevet tidligere i rapporten. Ud af disse 171.00 hektar er 73.264 hektar lavbundsjord der indeholder mere end 12% kulstof (Greve m.fl., 2021 s. 29). Dette betyder dermed at knapt 43% af de dyrkede lavbundsjord har ophobet dobbelt så meget kulstof som minimumskravet for at definere lavbundsjord.

Selvom de relativt lave procenters indhold af kulstof i lavbundsjord kan synes ubetydelig, tydeliggøres netop hvor afgørende dyrkning af lavbundsjord er ved den høje procentmæssige udledning af CO₂.

4.1.1 Udtagning af lavbundsjord

I oktober 2021 blev den daværende regering med bred politisk opbakning enig med en række partier om en aftale omhandlende den "grønne omstilling" i landbruget, som også blev kendt som Landbrugsaftalen 2021 (Regeringen, 2021 s. 1–2).

I denne aftale ønskede de at udføre en jordreform, der skulle muliggøre en ambition om at udtage 100.000 hektar lavbundsjord fra landbrugsdrift frem mod 2030. I den forbindelse blev der afsat 9 mio. kr. til en ekspertgruppe, der skulle undersøge udtagningspotentiallet af lavbundsjord (Regeringen, 2021 s. 4–5).

Denne nye aftale kom som en konsekvens af, at den forrige lavbundsordning fra 2014 kun havde formået at udtage i alt 1.500 hektar lavbundsjord. Den daværende ordning krævede en stor mængde af tid og mange involverede parter for at kunne udtage lavbundsjord, hvilket gjorde det til en kompleks opgave (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, 2021). Med den nye Landbrugsaftale fra 2021 er det hensigten, at en ny jordreform skal nå en ambition om at udtage 100.000 hektar lavbundsjord inden 2030.

Landbrugsaftalen fra 2021 har samtidig til formål at imødekomme de nye rammer fra EU's landbrugsreform 2023-2027, der har et øget fokus på hensyn til miljøet og klimaet. Med denne landbrugsaftale, implementeres EU's krav om reducere af CO₂-udledningen inden 2030. Samtidig opfylder aftalen EU's overordnede finansieringsramme, der sætter et krav om at 25 % af landbrugsstøtten skal tage hensyn til klimaet og miljøet (Regeringen, 2021 s. 5).

Siden landbrugsaftalen i 2021, frem til februar 2023 blev vedtaget, har Miljøstyrelsen givet støtte til at i alt 12.000 hektar lavbundsjord kan udtages (Miljøministeriet, 2023). Hvis denne tendens fortsætter, vil ambitionen om at udtage 100.000 hektar lavbundsjord inden 2030 ikke være realistisk at nå.

Ekspertgruppen, som skal undersøge udtagningspotentialer af lavbundsjord, skal komme med delrapporter i 2023 i to dele. Den første skal indeholde implementerbare anbefalinger der fokuserer på at udtage flest muligt lavbundsjord med det samme. Den anden delrapport skal fokusere på det reduktionspotentialer der er for udestående arealer af lavbundsjord, som ønskes udtaget. Dette medfører at de skal komme med anbefalinger til hvordan alle 100.000 hektar lavbundsjord kan udtages frem mod 2030 (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, 2022).

Formanden for ekspertgruppen er udpeget af Fødevareministeren. Det er herefter formandens ansvar at udpege de yderligere syv medlemmer af gruppen, som skal godkendes af Fødevareministeren. Herudover er der en følgegruppe der mødes nogle gange årligt for at følge op på ekspertgruppens arbejde. Denne følgegruppe består af repræsentanter fra i alt 11 ministerier og interesseorganisationer (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, 2022).

Dette tydeliggør at der er en væsentlig interesse blandt ministerierne og interesseorganisationer for at undersøge og følge udtagningen af lavbundsjord.

5 Konklusion på foranalysen

Den første jordreform i Danmark er mere end 200 år gammel, men grundlaget for en jordreform dengang og nu, hviler på samme grundlag.

Da landboreformerne blev til i tidsperioden mellem 1750-1810, skete det på baggrund af væsentlige forandringer i samfundet og et dertilværende behov for at kunne sætte nogle rammer for udnyttelsen af naturressourcerne.

Den næste jordreform fandt sted i 1919, og blev kendt som Lensafløsningen. Denne jordreform var mindre omfattende end landboreformerne, men ikke desto mindre gjorde den op med den sociale ulighed der var i landbruget og oprettede 2.300 nye husmandsbrug i det åbne land.

De tidligere jordreformer gjorde på denne måde op med den samfundsmæssige ulighed der fandtes og ændrede ejendomsstrukturen til at imødekomme det behov der var opstået i befolkningen.

I dag mener forskere og eksperter at der endnu en gang er behov for en jordreform, da samfundets behov har ændret sig. Samfundet, teknologien samt arealanvendelsen har udviklet sig meget siden de forrige jordreformer fandt sted. Samtidig er der belyst både klima- og biodiversitetskriser, samt et behov for at reducere udledningen af CO_2 på landsplan.

Multifunktionel jordfordeling (MUFJO) er et godt værktøj til at omfordele jorden i det åbne land og implementere både natur, biodiversitet, friluftsliv og andre ønsker der er for arealanvendelsen. Samtidig konkluderes det også, at MUFJO er en langsommelig proces. Det kan derved være en god forløber for en ny jordreform, men der er brug for flere tiltag for at indfri de målsætninger der er sat i klimaaftalen.

Der er sat en målsætning af regeringen der omhandler udtagning af 100.000 hektar lavbundsjorder fra landbrugsdriften inden 2030. Lavbundsjorder udleder en stor mængde CO_2 når det bliver dyrket, i modsætning til andre jordtyper. Lavbundsjorder udgør i dag ca. 6,5% af den dyrkede landbrugsjord i dag, hvilket resulterer i at dyrkning af lavbundsjorder udleder ca. 40 % af den CO_2 der udledes af landbruget i Danmark.

Der er derfor en stor interesse i at udtage lavbundsjorderne, og den tidligere regering igangsatte en ekspertgruppe til at undersøge udtagningspotentiallet for lavbundsjorder.

6 Problemformulering

I foranalysen er der indsamlet empiri og redegjort for tidligere jordreformer i Danmark og hernæst problematikken der ligger til grund for, at der ønskes en ny jordreform. Hertil er emnet afgrænset, således der fokuseres på udtagning af lavbundsjorder i forbindelse med behovet for en ny jordreform. Med foranalysens afklaring af ramme, problematik og afgrænsning for projektets emne, fører det til projektets problemformulering.

Problemformuleringen for projektet lyder derfor således:

Hvilke foranstaltninger er afgørende for at en ny jordreform kan implementeres og hvordan kan det bidrage til udtagning af lavbundsjorder?

Hovedanalysen har til formål at indsamle empiri til besvarelse af problemformuleringen. Denne empiri bliver primært indhentet gennem to debatter til en konference og interviews eftersom projektets emne har begrænset litteratur.

Der er hertil udarbejdet to problemstillinger, som understøtter problemformuleringen. Den første problemstilling undersøges således i hovedanalysens første kapitel. Anden problemstilling undersøges herefter i hovedanalysens andet kapitel.

Problemstillingerne lyder således:

- *Hvilke muligheder og udfordringer fremhæver politiske interessenter ved en den fremtidige arealanvendelse?*
- *Hvordan vil en ny jordreform påvirke arbejdet i det åbne land og hvordan skal lavbundsjorder udtages?*

7 Struktur

Dette kapitel redegør for strukturen af projektet og argumenterer for valg af analyser. Figur 7.0.1 illustrerer projektets struktur, som beskrives i dette kapitel.

Projektet tager udgangspunkt i behovet for en ny jordreform i Danmark. Indledningsvist bliver temaet belyst i **kapitel 1** med fokus på, hvorfor en ny jordreform er interessant, og hvad der netop gør en ny jordreform relevant i dagens Danmark.

Efter denne præsentation af projektets tema om en ny jordreform er det nærliggende først at fastlægge en forståelsesramme for jordreformer. Derfor undersøges i **kapitel 2** i foranalysen tidligere jordreformer. Dette skal give en forståelse for, hvorfor der tidligere er udviklet jordreformer i Danmark, hvorfor de var nødvendige, og hvad de bidrog med.

Med denne viden skal dette kapitel dermed danne forståelsesrammen for temaet for projektet.

Efter at have fastlagt en forståelsesramme for jordreformer er det herefter muligt at undersøge, hvorfor der tales om at indføre en ny jordreform. I **kapitel 3** undersøges derved problematikken, der ligger bag forskere og eksperters råd til en ny jordreform.

Dette kapitel forsøger således at fremhæve de problematikker, som ligger til grund for, at den nuværende arealanvendelse ikke er tilstrækkelig, og der er brug for en ny jordreform. Ligeledes vil dette kapitel fremhæve forskellige løsningsforslag, som forskere samt eksperter fremhæver i forskellige udgivelser og artikler.

Med en bedre forståelse af hvad problemet omhandler, afgrænses problematikken i **kapitel 4** til et planlægningsmæssigt problem, som er af grundlæggende betydning for behovet for en ny jordreform. Dette projekt fokuserer hertil på et tema der også fremhæves som en planlægningsmæssig udfordring i **kapitel 3**. Fokus er derfor på lavbundsjorder, da det er en problematik, der fremhæves af flere eksperter og forskere, og der findes tal på, hvor stor en betydning det har for arealanvendelsen i Danmark.

I **kapitel 5** samles der således op på den indsamlede empiri der er opnået i foranalysen. Kapitlet konkluderer herved på det initierende spørgsmål og afgrænser problematikken.

Dette leder til problemformuleringen i **kapitel 6**. Kapitlet vil anvende de forrige kapitler som grundlag til at afgrænse problemformuleringen. Denne problemformulering har til formål at bidrage til emnet for hovedanalysen og valget af de efterfølgende analyser deri.

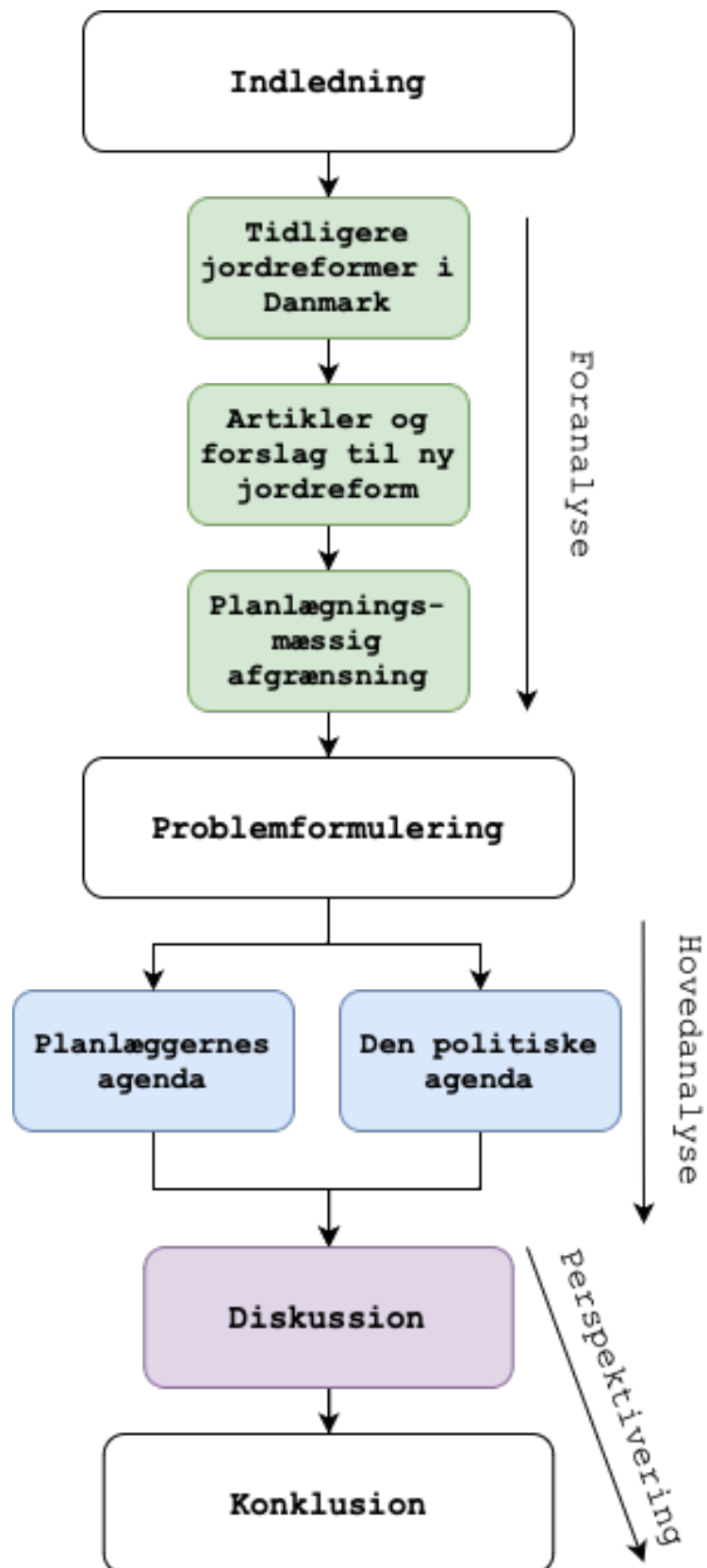
Problemformuleringen har to underspørgsmål, der leder til en todelt hovedanalyse.

Første del af hovedanalysen er i **kapitel 9** og fokuserer på de politiske interessenters holdninger og syn for en ny jordreform. Dette kapitel har derved til formål at besvare projektets første problemstilling. For at få en bedre forståelse af, hvorfor de politiske interessenter er af så stor betydning, analyseres de i en interessentanalyse.

Dette kapitel redegør for hvorfor de politiske synspunkter er vigtige at tage højde for, hvis der skal udarbejdes en ny jordreform. Derfor undersøges både interesseorganisationer og folketingsvalgte politikeres synspunkter.

Anden del af hovedanalysen findes i **kapitel 10** og fokuserer på ekspertinterviews med henholdsvis to landinspektører, en forsker og en privat virksomhed, der alle har en øget interesse i og forståelse for behovet for en ny jordreform. Dette kapitel har til formål at besvare projektets anden problemstilling. Analyserne af disse fire interviews beskriver de interviewedes synspunkter, bekymringer og håb til en ny jordreform. På trods af at de interviewede har tre forskellige titler, har de det til fælles, at de alle arbejder inden for planlægning og arealanvendelse. En ny jordreform har derved stor betydning for deres arbejde. De skal på denne måde være med til at belyse problemstillingen fra et praktisk og mere håndgribeligt synspunkt end første del af hovedanalysen nødvendigvis gør. Derfor sammenlignes synspunkterne fra de fire interviews for at få en større forståelse af deres behov til en ny jordreform.

Afsluttende bliver hovedanalysens empiri og undersøgelser vurderet kritisk i en diskussion med interessenter og eksperter synspunkter holdt op mod hinanden. Dette leder videre til en diskussion med udgangspunkt i den opnåede viden og forståelse fra projektet. Herefter vil en konklusion opsummere projektets resultater og søge besvarelse af problemformuleringen. Afsluttende bliver der reflekteret over metodevalg og perspektiveret til andre vinkler hvorpå man kan undersøge projektets emne.

Figur 7.0.1: Illustration af strukturdiagram for projektet (Selvproduceret)

8 Metode

I dette projekt anvendes metoder, der synes mest hensigtsmæssige til anvendelse af analyserne. Disse uddybes for at understøtte hvorfor netop disse metoder er valgt til besvarelse af denne rapport. I dette afsnit argumenteres derfor for de valgte videnskabelige metoder for besvarelse af projektet.

8.1 Litteratursøgning

Den indledende del af projektet bygger på litteraturstudie og dokumentanalyser.

I foranalysen er systematisk litteratursøgning anvendt som metode. Denne form for litteratursøgning er egnet, da temaet for projektet har nogle specifikke søgeord, der kun gør sig gældende inden for dette område. Dette er søgeord som 'Landboreformerne', 'Lensafløsningen', 'ny jordreform' og 'lavbundsjorder', der bidrog til systematisk at kunne fremsøge relevant litteratur. Disse søgeord er brugt til at fremfinde litteratur gennem Aalborg Universitets egen database, samt databaser som det landsdækkende bibliotek.dk og Københavns Biblioteker. Ud over søgeordene, er der også søgt efter bestemte forfattere, som der efter indledende litteratur er kommet kendskab til, men også forfattere, der gennem forhåndsviden, er har skrevet om projektets tema.

Da projektets tema omhandler en ny jordreform, der endnu ikke eksisterer, er det meget begrænset, hvad der kan fremfindes gennem videnskabelige litteraturxx og biblioteker, da det er et tema, der stadig undersøges og forskes i. Derfor er Google Scholar anvendt som en søgemaskine til at fremfinde artikler, analyser, vidensynteser m.m. der fokuserer på søgeord som 'ny jordreform' 'fremtidig arealanvendelse'.

Der er hovedsageligt anvendt danske databaser til at fremfinde relevant litteratur, da emnet omhandler dansk historie og fremtidig dansk arealanvendelse. Der er dog også brugt international videnskabelig litteratur, for akademisk at undersøge projektets tema.

Hvilken information søges der efter:	Eksempler på anvendte søgeord:	Primært anvendte databaser:	Hvad har databaserne bidraget med:
Historisk litteratur	- Jordreform - Landboreformerne - Lensafløsningen - Jordpolitik	Bibliotek.dk Københavns Biblioteker	Fagbøger og rapporter der undersøger det emnefeltet.
Relevante artikler Fagblade	- Ny jordreform - Fremtidig arealanvendelse - Danmarks arealer	Google Scholar Landinspektørforening en	Forskellige problemstillinger og synsvinkler for emnefeltet som understøtter emnefeltet og dets problematikker
Videnskabelige artikler	- Lavbundsjorder - Arealanvendelse - CO2-udledning i landbrug	AAUs Universitetsbibliotek AAUs databaser	Peer-reviewed videnskabsartikler med data og empiri der sikrer/understøtter projektets evidens

Figur 8.1.1: Eksempel på søgeord anvendt til litteratursøgning (Selvproduceret)

Litteratursøgning er vigtig for at finde relevant information, der kan bidrage til rapportens emne og problematik. For at finde frem til relevant litteratur, er der søgt gennem emner og nøgleord gennem troværdige og relevante databaser. Alle fremfundne artikler, bøger og rapporter er læst med et kritisk øje, hvortil kvaliteten og objektiviteten vurderes. For emnet for denne rapport, kan meget af litteraturen vurderes at være subjektiv.

Formålet med at undersøge litteratur vedrørende tidligere jordreformer er at fastlægge den eksisterende viden, således der ligges et grundlag af forståelse for jordreformernes historie i Danmark. Dog er det vigtigt at bemærke, at afhandlinger og bøger om tidligere jordreformer også er begrænset i deres objektivitet. Dette blev tydeligt ved gennemlæsning af disse, da de hver især fremhæver forskellige punkter som de afgørende for den omhandlende jordreform, og i visse tilfælde kritiseres andre forskeres rapporter om selvsamme jordreform.

Dette understreger herved, at det er vigtigt at være kritisk i sin litteratursøgning. Ved pointer, der fremhæves i en kilde, som synes at være subjektive, har der her været fokus på at finde andre kilder, der undersøger samme pointer og kommer frem til lignende resultater for at sikre en god kvalitet i den fremfundne og anvendte litteratur.

Hertil er der foretaget en litteratursøgning i forbindelse med at undersøge behovet for en ny jordreform i Danmark. Behovet for en ny jordreform er i sig selv en subjektiv holdning, og derfra bliver alle artikler, der omhandler dette emne, også subjektive. Subjektive holdninger blev tydeliggjort, hvis forfatteren eksempelvis selv påpeger, at de ytre egne holdninger, eller at de forklarer en upopulær holdning. Dog understøttes denne problematik af politiske beslutninger og rapporter om klimamæssige konsekvenser, som understreger, at der er behov for en forandring. Det medfører, at behovet

for en ny jordreform forstås som en realistisk løsning, og understøttes af de forskere og eksperter, der udtaler sig om selvsamme emne.

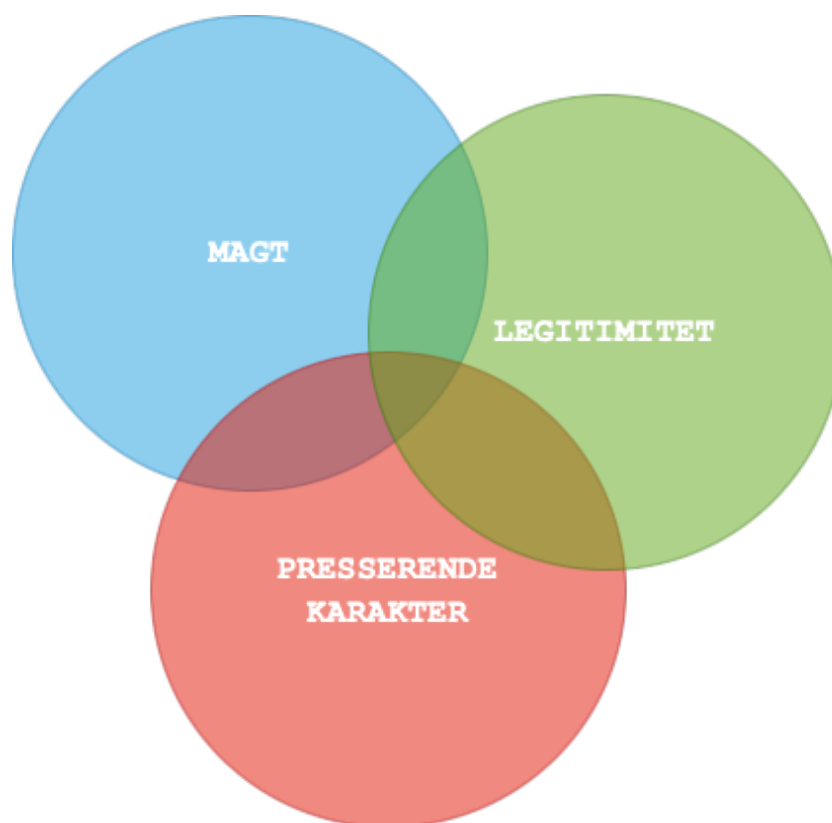
Litteraturen åbner dermed op for en diskuterende vinkel og nærmere undersøgelse af forslaget om en ny jordreform ved at opstille og forstå de forskellige vinkler og behov, der fremstilles gennem forskellige artikler, rapporter og fagblade. Det er dertil denne litteratur, som bidrager til afgrænsningen af projektets emne, da der på tværs af litteraturen fremhæves, hvilke behov flere eksperter og forskere synes at være grundlæggende for en ny jordreform.

Da det overordnede emne for dette projekt, omhandler fremtidige forandringer, er det begrænset hvor meget litteratur, der knytter sig til emnet. Derfor er der lagt stor vægt i, at grundlæggende tal, som ligger til grund for en ny jordreform, kommer fra troværdige og gennemarbejdede kilder. Tal om landbrug, lavbundsjord m.m. er derfor udledt fra peer-reviewed rapporter og andre anerkendte rapporter.

8.2 Interessentanalyse af den politiske indflydelse

Når der er tale om forandringer, uanset om det er i en meget lille grad eller stor grad, vil der altid være en til flere personer eller organisationer, som vil tage interesse. I dette projekt undersøges behovet for en ny jordreform, hvilket potentielt vil påvirke arealanvendelsen i Danmark, og der er derfor mange, der har interesse inden for dette emne.

Derfor undersøges udvalgte interessenter i hovedanalysen. Der er skrevet mange teorier og analyser af interessentanalyser. Dette afsnit forklarer oversigtligt en udvalgt teori, der er vurderet at passe godt til dette projekts interessenter. Interessentanalysen tager udgangspunkt i Ronald K. Mitchels teori om stakeholder classes, som herefter kaldes interessentklasser (Mitchell m.fl., 1997). Mitchell har delt dem op i tre kvalitative klasser, der overlapper hinanden i et Venn-diagram. De tre klasser beskriver hver især, hvilke egenskaber interessenterne primært bidrager med. De tre klasser er; Power, Legitimacy og Urgency, som fremover oversættes til definitionerne; Magt, legitimitet og presserende karakter (Mitchell m.fl., 1997, s. 864). Klasserne vises i et Venn-diagram på figur 8.2.1, da nogle interessenter kun har en af egenskaberne, nogle besidder to af dem, og få besidder alle tre egenskaber. Disse tre klasser beskrives herunder, og derefter hvordan teorien videre anvendes som metodegrundlag i analysen.

Figur 8.2.1: Illustration af hvad Venn-diagrammet Ronald K. Mitchels stakeholderteori omhandler (Selvproduceret)

Magt

Egenskaben **Magt** er defineret på forskellig vis gennem tiderne af forskellige teoretikere. Sammenholdende for alle definitionerne er, at en person eller organisation med magt er i stand til at få sine behov og ønsker gennemført i en givet situation (Mitchell m.fl., 1997, s. 865).

Sociolog Amitai Etzioni har hertil beskrevet tre typer af **Magt**, der kan anvendes til at udnytte sin position. Den første type er ved tvang gennem fysisk vold (Etzioni, 1964, s. 59–60). På denne måde tvinges en person eller organisation gennem magtanvendelse til at følge magthaverens behov og ønsker.

Den anden type magt opnås gennem effekten af materielle goder. Magthaveren får dermed gennem sin anvendelse af goder, såsom penge eller services, sin vilje gennemført.

Tredje magttype er gennem symbolske handlinger. Dette kan for eksempel være at give prestige eller andre tilkendegivelser, der har en symbolsk værdi (Etzioni, 1964, s. 59–60).

Det tydeliggøres herved, at magt kan gennemføres ved forskellige midler. Flere interessenter kan derfor have forskellige magtegenskaber, og stadig defineres under samme type interessant.

Legitimitet

Egenskaben **Legitimitet** adskiller sig fra **Magt**, ved at fokusere på den socialt accepterede og den forventede struktur i samfundet. Med egenskaben **Legitimitet** medfølger dermed, at interessenten er forventet at agere ud fra sin status eller kapacitet. Dette kan både være i sin form som en fremtræden person eller virksomhed i samfundet, men også på internt niveau i et firma eller organisation (Mitchell m.fl., 1997, s. 866). Hvis interessenten ikke agerer som forventet eller efter kapacitet, vil interessenten risikere at miste sin status og magt. Hvis en interessant dermed misbruger sin legitimitet, bliver samfundet mistroisk og samfundet mister sin tro på interessenten.

Sociologen Mark Weber har hertil defineret, at enten **Magt** eller **Legitimitet** kan eksistere hos en interessant uden begge egenskaber er tilstede. Men tilsammen kan de to egenskaber skabe autoritet. En interessant kan dermed have egenskaben **Legitimitet**, men uden også at have egenskaben **Magt** eller **Presserende karakter** er det tæt på umuligt at udnytte denne egenskab i praksis (Mitchell m.fl., 1997, s. 866).

At have egenskaben **Legitimitet** har derfor betydning i det sociale aspekt af samfundet, og selvom egenskaben måske er af forskellig betydelighed afhængigt af interessentens jobniveau eller lignende, skaber det en vigtig status og anerkendelse af interessenten.

Presserende karakter

Egenskaben **Presserende karakter** skal forstås som en dynamisk egenskab, modsat de to forrige egenskaber, der er mere statiske af karakter. Denne egenskab eksisterer først når to betingelser er gældende. Der skal være tale om en situation eller et tilfælde med en tidsfølsom/hastende deadline, og interessen skal samtidig mene, at situationen er af stor vigtighed (Mitchell m.fl., 1997, s. 867). Om en situation eller et tilfælde er af **Presserende karakter** er derfor en afgørende faktor for, hvor meget opmærksomhed det kræver fra interessen, eller hvor meget opmærksomhed interessen kan kræve.

8.2.1 Metodens anvendelse

I hovedanalysen undersøges forskellige interessenters forhold og holdninger til projektets emne. Ronald K. Mitchells teori om tre forskellige klasser af interessenter, bliver dermed også relevant for dette projekt.

I besvarelsen på problemformuleringens første underspørgsmål undersøges interessenter, der gennem deres arbejde både har egenskaberne **Magt** og **Legitimitet** i forskellig grad. Hertil diskuterer disse interessenter et emne, der allerede fra start er defineret som værende af **Presserende karakter**. At alle interessenter i denne del af hovedanalysen besidder alle tre egenskaber, forstås implicit ved deres deltagelse i de debatpaneler undersøgelsen omhandler. Hver af disse interessenter er taget med, da de er vurderet at have begge statiske egenskaber, når det dynamiske emne om fremtidens arealanvendelse skal diskuteres. I problemformuleringens andet underspørgsmål undersøges interessenter, der i større eller mindre grad har egenskaben **Legitimitet**, men i mere begrænset grad og måske ikke tilstedeværende, har egenskaben **Magt**. Dog omhandler undersøgelsen af interessenterne deres holdninger og ønsker for projektets emne. For alle disse interessenter er egenskaben **Presserende karakter** derfor også gældende.

Interessentanalysen er derfor en metode til at forstå de forskellige interessenters synspunkt og relevans til projektets emne.

8.3 Metode til interviews

I dette afsnit beskrives, hvorfor interviews er valgt som metode, samt hvilke overvejelser, der er lavet ved valg af fire interviewpersoner. Hertil beskrives udførelsen af interviews samt efterbehandling af disse interviews.

Formålet med at foretage interviews er at kunne indsamle specifik empiri, der kan konkretisere hovedanalysen. Da emnet for denne rapport fokuserer på fremtidige ændringer med baggrund i hidtidig viden og forståelse, giver empiri ved interviews et godt indblik i den hidtidige viden og forståelse af emnet og således en god basis for analysen i rapporten.

De metodiske overvejelser for interviewene bliver fremført i dette afsnit. Afsnittet er delt op i tre kategorier, som gennemgås i sekvensen: før, under og efter interviewene (Kvale og Brinkmann, 2015).

8.3.1 Før interviewet

Før et interview kan udføres, er det vigtigt at være afklaret med formålet for dette. I denne rapport er projektets emne undersøgt indledningsvist ved gennemgang af tidligere jordreformer i Danmark samt af udgivelser, der diskuterer, hvorfor en ny jordreform synes nødvendig, og hvorfor lavbundsjorder spiller en vigtig faktor. Denne rammeforståelse og undersøgelse af udtagning af lavbundsjorder danner grundlag for projektets tema og klarlægger hertil spørgsmål, der ikke tydeliggøres i anden litteratur.

Da mængden af dokumentation om fremtidige behov for en jordreform er begrænset, er formålet med interviewene at få en yderligere forståelse for det fremtidige behov for en jordreform.

Da der er et fokus på lavbundsjorder i forbindelse med en ny jordreform, er det også vigtigt at udvælge interviewpersoner, der har en forståelse inden for dette emne.

Hernæst undersøges hvordan strukturen af interviewene skal fastlægges og interviewpersoner udvælges (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 160–164).

Udvælgelse af interviewpersoner

Formålet med disse interviews er at få viden og information fra eksperter, hvor denne viden ikke er tilgængelig på anden vis. Det er derfor informationssøgende interviews der udføres. For at få det bedst mulige udbytte af et interview og dermed en god synergieffekt mellem den interviewende og de udvalgte eksperter til interviewene er det afgørende at opnå både gensidig respekt og forståelse under interviewet (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 201–202). For at kunne opnå synergieffekten er eksperternes tidligere udgivelser og sammenhæng med projektets tema derfor undersøgt inden de enkelte interviews, så det under interviewet har været tydeligt, at der er forståelse og respekt for ekspertens felt og viden.

For at interviewene kan være gavnlige for projektet, er det vigtigt at være kritisk med udvælgelse af interviewpersoner for at sikre, at de har den nødvendige ekspertise til at bidrage til projektet.

De udvalgte interviewpersoner har til formål at bidrage med deres viden til projektets tema. Interviewpersonerne er derfor udvalgt gennem undersøgelse af publicerede artikler og rapporter, som alle har behovet for en ny jordreform som omdrejningspunkt. Herfra er der udvalgt nogle personer samt en ekspertgruppe med flere personer, som alle har udtalt sig på baggrund af deres faglige ekspertise, og som hertil har en forståelse af lavbundsjordernes betydning i dansk landbrug. Disse personer og ekspertgruppen er derfor blevet spurgt om muligheden for at lade sig interviewe om emnet. Ved at diskutere projektets emne med andre landinspektører og fagpersoner, blev der gennem netværket af landinspektører desuden fundet frem til tre yderligere eksperter, der ikke ellers var fremfundet gennem litteratursøgning.

Afgrænsningen af antal interviews blev baseret på projektets tidsbegrænsning, samt begrænsningen af antal eksperter inden for projektets tema. Det er hertil valgt at vælge eksperter inden for nærliggende men stadig forskellige fagområder for at opnå en mere alsidig og helhedsorienteret forståelse.

Kontakten til eksperterne er indledningsvist foregået via mail. Mailen bestod af en introduktion til baggrunden for opgaven samt en forklaring om hvorfor modtageren af mailen blev kontaktet. Hertil var der udformet en tekst, der beskrev, hvad projektets tema omhandlede, for at give modtageren en nærmere forståelse af relevansen af hans/hendes viden i forhold til projektet.

Det er en fordel at finde flere mulige eksperter til interviewene, da det ved kontakt af udvalgte eksperter er muligt, at de ikke alle er villige til at stille op til interview, eller det kan vise sig, at enkelte ikke har den viden, der søges gennem interviewene.

I dette tilfælde blev det klart gennem mailkorrespondance med en af de mulige eksperter, der var identificeret via netværk, at personen ikke har nok viden om dette projekts emne. Det blev derfor besluttet, at denne person ikke skulle interviewes.

Som nævnt, blev en ekspertgruppe også udvalgt til muligt interview. Efter den indledende mail til dem, fandt de frem til den person i gruppen, der havde størst ekspertise inden for det eftersøgte tema og der blev formidlet kontakt til denne person.

Det betyder, at beskikket landinspektør Anne Kristine Munk Mouritsen valgt som ekspertperson, idet hun er udvalgt til den førmtalte ekspertgruppe til udtagning af lavbundsjorder. Ud over sine landinspektørfaglige kompetencer, har hun også skrevet en Ph.d. om jordfordeling og har i sit efterfølgende arbejde også arbejdet meget med jordfordelinger. Hendes erfaring og rolle i ekspertgruppen er derfor interessant at undersøge nærmere ved et interview, se bilag [C.1](#).

Hernæst er et interview udført med Inge-Merete Hougaard fra forskergruppen Lokale Landvindinger fra Københavns Universitet. Dette er gruppen, der står bag det policy-brief, som er undersøgt i første del af rapporten, og er refereret til i flere artikler, udtalelser og konferencer. Dette policy-brief er fire sider langt, og udmunder i fem konkrete forslag til en jordreform, heriblandt udtagning af lav-

bundsjorder. Et interview med hende, vil derved give en mere detaljeret forståelse af forskergruppens resultater og ydermere til, hvordan forslagene bidrager til en mere helhedsorienteret arealforvaltning i Danmark, se bilag [C.2](#).

Hertil er beskikket landinspektør Karsten Willeberg-Nielsen blevet valgt, da han blandt andet har udgivet artikler og holdt oplæg om behovet for en ny jordreform. Som landinspektør har han en bred forståelse for både de juridiske og planlægningsmæssige behov, der er i forbindelse med en ny jordreform. Han har yderligere beskæftiget sig specifikt med behovet for en ny jordreform, og menes derfor at have en ekspertviden, der er til gavn for dette projekt, se bilag [C.3](#).

Til sidst blev der foretaget et kort interview med Peter Bjerregaard fra virksomheden Better Energy. Better Energy udtager i nogle tilfælde lavbundsjorder i forbindelse med etablering af solcelleparker i Danmark. Det oplever de nogle udfordringer med, som er relevante at fremhæve i dette projekt. Derfor interviewedes han med henblik på at redegøre for de problematikker, en privat virksomhed kan støde på ved udtagning af lavbundsjorder, se bilag [C.4](#).

Interviewspørgsmål og -guide

De udførte interviews i projektet blev foretaget som semistrukturerede interviews, hvor der således blev gjort brug af en interviewguide, da der ville være en række forudbestemte spørgsmål, der ønskedes svar på, se bilag [B.1](#), [B.2](#) og [B.3](#). Idet fire forskellige eksperter med forskellige baggrunde skulle interviewes, blev hvert interview udført med en tilpasset interviewguide. Til det ene interview blev der, grundet tidsmangel, ikke lavet en selvstændig interviewguide. Dette interview er derfor løst baseret på de forrige interviewguides.

Da interviewet var semistruktureret, var det vigtigt, at den interviewende person var opmærksom på, hvornår spørgsmål fra interviewguiden skulle udelades, da interviewpersonen muligvis allerede havde besvaret dette eller ikke vil kunne svare på det. Interviewguiden skal på denne måde agere som en struktur for den interviewende, for at holde styr på rækkefølgen af spørgsmålene og sikre, at alle relevante emner er dækket (Kvale og Brinkmann, [2015](#), s. 189).

8.3.2 Under interviewet

De fire interviews er udført med henblik på at sikre belejligheden så vidt muligt for interviewpersonerne. Dette betyder, at to interviews er udført online, et er udført på telefonen og det sidste er udført fysisk på interviewpersonens arbejdsplads.

Som den interviewende er det vigtigt at vise interesse for interviewpersonens svar, og stille opfølgende spørgsmål, hvis det er nødvendigt.

Der var i de semistrukturerede interviews også være mulighed for at tale frit udover spørgsmålene, hvilket vurderedes konstruktivt, da der kan være relevant information, som ikke på forhånd har været indlysende at undersøge.

De interviewede personer blev gjort opmærksomme på muligheden for anonymitet og var alle villige til, at deres navn bliver brugt i dette projekt. Der er ligeledes fremsendt samtykkeerklæring, som er sendt tilbage med underskrift, se bilag [A](#) for eksempel på samtykkeerklæringen. I samtykkeerklæringen er en forklaring af, hvad projektet omhandler, samt hvad den interviewede tillader ved underskrift på erklæringen.

8.3.3 Efter interviewet

For bedre at kunne håndtere den information, der er opnået ved interviewene, er de blevet transskriberet ved metoden tematisk transskribering. Der vil altid gå noget information tabt, når der transskriberes, den tematiske transskribering er derved valgt, da den er god at anvende til informationssøgende interviews som disse (Møller og Harrits, [2021](#), s. 183–186).

Dette valg af transskribering medfører, at det er kernen af interviewet, der bliver opsummeret. Alle interviewede personer er blevet tilbudt at gennemlæse transskriberingen. I to tilfælde har interviewpersonerne ønsket at læse denne opsummering for at sikre de ikke sagde noget forkert eller konfidentielt ved en fejl. I disse tilfælde blev de fremsendt, og derefter godkendt af de individuelle personer uden betydelige rettelser.

De fire interviews medfører vigtig og kvalitativ viden til rapporten. Kvalitativt data er dog mere subjektivt orienteret og mere kompliceret at sammenligne på tværs end kvantitativt data. For at få mest muligt ud af disse interviews, analyseredes de derfor først individuelt for at fremhæve den enkeltes pointer hver for sig, før interviewene sammenlignes.

Ved først at analysere interviews individuelt, blev det herefter mere håndgribeligt at identificere fælles temaer og de bagvedliggende problematikker, som kunne sammenlignes. Disse blev derefter kategorisk gennemgået for at undersøge mulige sammenhænge og kontraster.

9 Den politiske interesse

Der er generelt stor interesse i at bidrage til diskussionen om fremtidens arealanvendelse i Danmark. I dette kapitel i hovedanalysen undersøges derfor de politiske incitamenter, når fremtidens arealer skal diskuteres. For at få en bedre forståelse af hvorfor de politiske interessenter er af stor betydning, undersøges disse først gennem en interessentanalyse. Derefter undersøges forskellige interessenters syn på muligheder og udfordringer ved fremtidens arealanvendelse, og det vurderes, hvorvidt de ønsker bør lede til en ny jordreform.

Behovet for en ny jordreform er påvirket af en politisk og administrativ vilje til at gennemføre en sådan reform. Ved den forhenværende regering, blev der i denne sammenhæng besluttet at der skulle nedsættes et udvalg, der skulle undersøge og diskutere mulighederne for helhedsorienteret planlægning i det åbne land. Dette udvalg skal bestå af et tværministerielt udvalg med inddragelse fra interesseorganisationer, herunder Landinspektørforeningen (Regeringen, 2022b, s. 3).

Der er derved en stor interesse i resultaterne fra dette udvalg, og samtidig indflydelse fra interesseorganisationer. Da adgang til udvalget og udvalgets arbejde endnu ikke er offentliggjort, er det muligt at undersøge den vinkel på anden vis.

Tænketanken CONCITO har afholdt en konference vedrørende fremtiden for Danmarks arealanvendelse, hvortil flere paneldebatter blev afholdt mellem både interessenter og folketingsvalgte politikere (CONCITO, 2023b).

9.1 Interessentanalyse af den politiske interesse

Dette afsnit undersøger de politiske interessenter i en interessentanalyse. Det er en afgrænset interessentanalyse, da den tager udgangspunkt i en konference CONCITO afholdt i april måned i år (CONCITO, 2023b). Denne konference havde til formål at belyse og diskutere fremtidens arealanvendelse. I to debatter blev dette diskuteret først mellem repræsentanter fra interesseorganisationer og derefter mellem ministeren for landdistrikter og ordførere fra fire forskellige partier.

I denne interessentanalyse undersøges derfor de to interessentgrupper for at forstå, hvorfor deres syn og forståelse af fremtidens arealanvendelse er vigtig. Det er vigtigt at bemærke, at der også findes andre interessenter inden for projektets emne, men de vigtigste interessenter såsom landmænd og skovejere er repræsenteret af interesseorganisationerne. Interessentanalysen undersøges ud fra kategoriseringen af Ronald K. Mitchel, som er beskrevet i metodeafsnittet 8.2.

9.1.1 Interesseorganisationerne

Der er mange interesseorganisationer, der har en stor interesse i arealanvendelsen i det åbne land. Deres interesser i det åbne land spænder vidt fra placering af vedvarende energianlæg til bevaring af skove, naturbeskyttelse, m.v. Som interesseorganisationer er fællesnævneren, at de alle har opnået en status, der giver dem legitimitet og magt i forhold til deltagelse i diskussionen om fremtidens arealanvendelse. Teorien bag disse egenskaber er beskrevet i metodeafsnittet [8.2](#). Hvordan det gør sig gældende for interessenterne, beskrives i dette afsnit.

Legitimitet

En interesseorganisation defineres af Folketinget som en organisation eller forening, hvis arbejde fokuserer på at fremme særlige interesser eller emner. Dermed samles et foreningsliv ved fælles interesser (Folketinget, [2023c](#)).

En interesseorganisation kan derfor forstås som en forening eller organisation, der er socialt accepteret i samfundet og har en forventet struktursammensætning i samfundet. Sammensætningen af interesseorganisationerne kan forstås som forventet, idet der i Danmark er tradition for at slutte sig sammen i organisationer hvis der er en fælles interesse om et emne eller et felt (Folketinget, [2023c](#)). Det er hertil forventet, at organisationen handler ud fra dens status i samfundet og repræsenterer foreningens eller organisationens interesser på en forventelig måde. Dermed er det vigtigt for interesseorganisationerne, at de handler som forventet, da det er afgørende for, at de vedbliver at have egenskaben legitimitet.

Magt

Interesseorganisationer har ligeledes magt til at forsøge at få deres ønsker og behov gennemført. Dette kan ske ved indirekte indflydelse gennem handlinger såsom udgivelser af artikler eller gennem andre medieformer for at få indflydelse på den politiske dagsorden. Gennem artikler kan interesseorganisationer også påvirke befolkningen, således at den siddende regering vil opleve et større pres for at få gennemført interesseorganisationernes ønsker (Binderkrantz, [2005](#), s. 76–77).

De kan også direkte anvende deres magt ved at bidrage økonomisk til partier, der vil fremme organisationens sager eller tage direkte kontakt til politikere eller deres partiorganisationer (Binderkrantz, [2005](#), s. 80).

Interesseorganisationer kan derved direkte påvirke politikere og deres holdninger til organisationens kerneværdier (Folketinget, [2023c](#)).

Egenskabernes betydning for organisationerne

Interesseorganisationer opnår autoritet ved både at have egenskaberne magt og legitimitet. De er forventede at handle, når en eller flere af deres kerneværdier bliver truet eller ikke bliver taget tilstrækkeligt hensyn til. Når de handler, kan de vælge at bruge metoder, der enten påvirker politikere direkte eller indirekte.

Interesseorganisationers autoritet medfører dermed, at politikere som udgangspunkt bør tage stor interesse i deres kerneværdier og sager. Det kan være af stor betydning for samfundets opfattelse af de siddende politikere og samtidig af økonomisk betydning, når politikere lader organisationers indflydelse påvirke deres holdninger.

Når der er tale om arealers fremtidige anvendelse, har de relevante interesseorganisationer derfor stor interesse i at påvirke politikernes beslutninger og vedtagelser. Ved at deltage i offentlige debatter og udgive artikler kan de dermed påvirke politikere til at prioritere organisationernes interesser højt, så længe de fremlægger og argumenterer tilstrækkeligt for deres sager.

9.1.2 Politikerne

Politikerne er en afgørende faktor, hvis der skal ske forandringer i arealanvendelsen i Danmark. Det er den siddende regerings ansvar at træffe de politiske beslutninger, som leder til en strategi for arealernes anvendelse i fremtiden (CONCITO, 2023a).

Legitimitet

Danmark er et demokratisk land med folkevalgte politikere til Folketinget (Folketinget, 2023b). Dette medfører, at politikere er valgt ind i Folketinget på baggrund af deres valgkampagne, hvori de fortæller befolkningen, hvilke værdier og kernesager de står for. Bliver de valgt ind i Folketinget, har det som følge, at en del af befolkningen har stemt på dem, fordi de er enige i politikernes mærkesager og kerneværdier. Det er derfor afgørende for folketingsvalgte politikere at tage beslutninger og stå inde for sager, som de er valgt ind i Folketinget på. Hvis de afviger for meget fra deres kerneværdier og mærkesager, kan dette have negativ betydning for dem ved det kommende valg, da deres vælgere og samfundet kan have mistet deres tro på disse politikere.

For at forblive legitime politikere lægger de derfor vægt på at repræsentere de vælgere, der valgte dem ind i Folketinget, ved at kæmpe for politikerens og politikerens partis mærkesager og kerneværdier.

Magt

Folketingsvalgte politikere har en magt, da deres stemme er med til at afgøre, hvorvidt et lovforslag, strategi eller andet i Folketinget skal vedtages. Der skal være et flertal af Folketingsmedlemmer, der stemmer for et lovforslag, hvilket medfører, at hver enkelt politiker i Folketinget har en betydelig magt (Folketinget, 2023a).

De Folketingsvalgte politikeres magt er derfor en grundlæggende egenskab, men den er også begrænset. Da der skal være et flertal i folketinget for enten at få et forslag vedtaget eller afvist, er politikerne afhængige af hinanden for at få et flertal.

Egenskabernes betydning for politikerne

Politikeres autoritet er således til stede, da de har egenskaberne magt og legitimitet. Som Folketingsvalgte politikere er der en social accept af, at nok borgere har stemt på politikerne eller deres partier, til at få dem valgt ind i folketinget.

Hertil er det politikernes ansvar at agere inden for Folketingets rammer i forhold til det grundlag, de er valgt ind på. Hvis de ikke gør dette, kan det have negative konsekvenser for dem til det næste folketingsvalg, da deres vælgere kan anse deres ret til at agere i Folketinget for illegitim.

Når de er valgt ind i Folketinget, er deres efterfølgende beslutninger af stor betydning, da det direkte påvirker hvilke love, der vedtages i folketinget.

For at minde vælgerne om hvorfor de stemte deres specifikke politikere ind i Folketinget, stiller politikere ofte gerne op til debatter og lader sig gerne citere i artikler. På denne måde kan de understrege deres kerneværdier og mærkesager i diskussioner med andre politikere, der har andre værdier og mærkesager.

9.1.3 Et emne af presserende karakter

For begge interessentgrupper diskuteres samme emne nemlig fremtidens arealanvendelse. CONCITO's konference satte fokus på, at der er brug for en samlet arealstrategi inden for få år (CONCITO, 2023b). Der er hertil rift om arealerne, og skal alles ønsker opfyldes, vil det kræve at Danmark fylder mindst 140% af, hvad det faktiske areal er. Herunder blev mål om udtagelse af lavbundsjorder inden 2030 diskuteret, hvilket er uddybet i foranalysen i afsnit 3.1 og afsnit 4.1.1.

Afgørende er ifølge CONCITO's konference, at arealstrategien er nødvendig for den grønne omstilling (CONCITO, 2023a). Derfor kan det antages, at emnet, der diskuteres, er af presserende karakter for både interesseorganisationer og politikere. I teorien bør det, at emnet er presserende, være afgørende for, at der drages beslutninger. Modsat, hvis interessenterne ikke er af den opfattelse, at emnet er presserende nok, kan dette være en barriere for, at der sker forandringer i arealanvendelsen.

9.2 Interessenternes synspunkter

Dette afsnit undersøger interessenternes syn på den fremtidige arealanvendelse. Dette er en central problematik, som en ny jordreform kan være med til at løse. Derfor er det relevant at undersøge interessenternes synspunkter til dette.

Fredag d. 14. april 2023 afholdt tænketanken CONCITO i samarbejde med Dansk Industri en konference med henblik på at diskutere fremtidens arealanvendelse i det åbne land.

Der var et særligt fokus på at diskutere, hvilke mål der bør være for fremtidens arealanvendelse, og hvilken strategi der menes at skulle udformes, for at dette kan lykkes. Der blev præsenteret forslag til den fremtidige arealanvendelse af CONCITO, og herefter blev der afholdt to vigtige debatter om fremtidens arealanvendelse.

Med udgangspunkt i interessentanalysen tidligere i denne rapport er det relevant at undersøge interessenternes synspunkter og vilje til at ændre arealanvendelsen i Danmark, da deres holdninger er afgørende for en fremtidig jordreform. Dette afsnit undersøger derfor diskussionerne og synspunkterne fra de to debatter.

9.2.1 Interesseorganisationernes synspunkter

Til konferencens paneldebat var otte interesseorganisationer inviteret med. Af disse havde Kommunernes Landsforening som de eneste inviterede interessenter ikke mulighed for at deltage. De øvrige deltagende interesseorganisationer var:

- *Dansk Industri, Danske Regioner, Dansk Erhverv, Danmarks Naturfredningsforening, Landbrug og Fødevarer, Green Power Denmark og Dansk Skovforening*

Dette afsnit vil belyse de synspunkter og forslag, der diskuteredes til CONCITO's konference i debatten mellem syv forskellige interesseorganisationer (CONCITO, 2023c)

Indledningsvist blev det ved konferencen fremhævet, at det var vigtigt, at organisationerne er villige til at tænke kreativt og løsningsorienteret. Dette er afgørende, da de også fremover er nødt til at samarbejde på tværs, ellers vil de være en barriere for at kunne udføre en samlet strategi for arealanvendelsen på tværs af sektorer.

Dansk Industri fremhæver en grundlæggende problematik for deres medlemmer. Dansk Industri mener, at arealanvendelsen skal planlægges mere sammenhængende, end der bliver gjort i dag.

De kommer hertil med et forslag til, hvordan det kan udføres. Det kan ske gennem staten, der skal lave nogle overordnede retningslinjer med en samlet vision, der dækker retningslinjerne for forskellige dele af landet. Den konkrete planlægning inden for de enkelte dele af landet, skal herefter udarbejdes lokalt.

Danske Regioner fremhæver, at man skal forsøge at undgå fragmentering i det åbne land, derved skal der planlægges arealanvendelse for større geografiske områder.

Hertil fremhæver de deres egne behov indenfor arealanvendelsen. De vil have prioriteret råstofindvinding, på trods af at de anerkender, at der er mange behov inden for arealerne. Som et incitament til at dette skal gennemføres, påpeges det, at efter indvinding er slut, kan råstofindvindingsområder anvendes til andre behov.

Hos Dansk Erhverv er de bekymrede for, at der tænkes forhastet, hvorved fremtidens arealanvendelser kan blive fremskyndet, og derved kan vigtige elementer af den nuværende arealanvendelse gå tabt.

Hertil har de et løsningsforslag til, hvordan der gennem beskatning af ejendomme kan skabes incitament til natur. De foreslår, at de nuværende satser for at vurdere grundskylden på ejendomme laves om til en mere grøn vurdering. Hvis en ejendom for eksempel har solceller og biodiversitet, så bør den vurderes efter den laveste sats. De laveste satser skal på denne måde være for natur og biodiversitetsarealer, da det på denne måde giver et positivt incitament til at fremme sådanne arealer.

Danmarks Naturfredningsforening har et stort fokus på naturen og biodiversiteten. De foreslår flere sammenhængende arealer til natur og samtidig mere beskyttelse af den eksisterende natur og biodiversitet.

De foreslår hertil, at landbrugsarealerne skal afgive flere af deres arealer til netop natur og biodiversitet.

Hos Landbrug og Fødevarer mener de, at løsningen kan laves udelukkende gennem multifunktionalitet, således at alle behov kan opfyldes. Dermed mener de, at der både skal kunne tages hensyn til natur og biodiversitet, samtidig med at fødevareproduktionen fortsat styrkes. Derfor mener de, det er farligt at prioritere hvilke problemstillinger, der skal nås først og hvilke interesseorganisationer, der kan tilfredsstille deres medlemmer hurtigst.

De foreslår, at staten skal bidrage med mere finansiering til processer og værktøjer gennem støtte, således at flere problemstillinger kan kombineres og udvikles samtidig.

Green Power Denmark fremhæver begrænsninger for placering af vedvarende energianlæg som en stor problematik. De ønsker mere sameksistens i det åbne land, således at eksempelvis udtagning af lavbundsjorder, mere biodiversitet og placering af solcelleanlæg kan eksistere inden for samme areal. Der er hertil en bekymring for, at for store nationale tiltag vil være for komplekse. De mener i stedet, at forandringer i det åbne land skal ske gennem lokal forankring.

Dansk Skovforening fremhæver, at der er mange dagsordener såsom klima, biodiversitet og befolkningstæthed, der skal tages hensyn til. De fremhæver derfor, at en væsentlig faktor er økonomien. Der er nogle punkter såsom vedvarende energi og fødevareproduktion, som indebærer god økonomi,

mens andre punkter såsom natur er ikke har en lige så stor økonomisk gevinst.

Et løsningsforslag til dette er, at der skal skabes positive incitament, til at private virksomheder kan tage det økonomiske ansvar og fremme eksempelvis natur og biodiversitet.

Interesseorganisationerne viser alle vilje og lyst til at samarbejde og snakke på tværs af sektorer. Det bliver dog hurtigt tydeligt, at mange af organisationerne har egne mærkesager, som de foretrækker bliver prioriteret højt. Det tydeliggør samtidig, at interesseorganisationerne tilsammen har mange forskellige mærkesager og prioriteter, de alle synes skal øverst på dagsordenen. Flere af organisationerne påpeger store problematikker, som er en barriere for disse mærkesager og prioriteter. Ligeledes fremfører nogle af dem løsningsforslag, som primært orienterer sig mod deres egne interesser.

9.2.2 Politikernes synspunkter

De fleste politiske partier har den grønne omstilling på deres agenda. Derved har partierne en særlig interesse i problemstillingen omkring, hvordan fremtidens arealanvendelse skal udformes, da det har en stor indvirkning på den grønne omstilling (Majland, 2022). Denne interesse er dog ikke en garanti for, at partiernes opfattelser af den optimale arealanvendelse er ens, da deres holdninger af politiske grunde bør være nogenlunde i overensstemmelse med opfattelsen hos deres vælgere og leve op til de valgløfter, partiet og politikerne er valgt ind i Folketinget på. Da en ny jordbundsreform vil skulle vedtages i Folketinget, er det afgørende, at der er politisk vilje og incitament til at igangsætte udarbejdelsen af en jordreform.

Dette afsnit vil belyse de synspunkter og forslag, der diskuteredes til CONCITO's konference i debatten mellem fem politikere fra forskellige partier (CONCITO, 2023d).

I debatten deltog kirkeminister, minister for landdistrikter og minister for nordisk samarbejde, herefter refereret som minister for landdistrikter, samt ordførere fra partierne:

- *Venstre, Alternativet, Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Liberal Alliance*

Det er synspunkterne fra disse fem Folketingsvalgte partier, der bliver redegjort for i dette afsnit. Det er relevant at gøre opmærksom på, at partiet Venstre er en del af den nuværende regering, mens de øvrige partier i dette afsnit ikke er en del af regeringen (Folketinget, 2023d).

Indledningsvist præsenterede minister for landdistrikter, som er medlem af partiet Venstre, hvilke tiltag, der er taget for arealanvendelse siden ministerens overtagelse af området i december 2022. Med den nye regering er Planloven kommet under ministeren for landdistrikter, og således er planlægningen af arealanvendelsen også under dette ministerium.

Det fremhæves at på trods af mange krav til de begrænsede arealer i landet, er der en tro på, at de mange forskellige krav til arealanvendelse kan imødekommes. Det er en kompleks opgave at bestemme den rette arealanvendelse, så for at sikre det bedst mulige grundlag for at fastlægge en fremtidig arealanvendelse, er der brug for analyser, brede diskussioner og fremtidsperspektiver. Hertil

lægges der vægt på samarbejde mellem staten, kommuner, virksomheder og lodsejere som et vigtigt grundlag for at sikre, at alle i samfundet kan blive hørt og involveret i den komplekse opgave.

Der er siden ministerens overtagelse af planloven lavet flere tiltag for at fremme planlægning for klima og biodiversitet, som blandt andet har ført til, at klima er skrevet ind i formålsparagraffen i planloven, samt nye pilotprojekter, der skal fremme bæredygtig byplanlægning, og en skovplan om etablering af 250 hektar ny skov. Således er der fokus på tiltag, der skal fremme klimamæssig og bæredygtig udvikling. Udtagning af lavbundsjorder fremhæves som et positivt eksempel på tiltag den nuværende og tidligere regering har sat i værk, som de påstår er en årsag til at de målsatte lavbundsjorder kan udtages inden 2030.

Ministeren for landdistrikter forklarer hertil planen om en visionsplan udarbejdet af et nedsat tværministerielt udvalg. Dette udvalg skal samarbejde med henblik på at komme med et bud på hvordan et samlet dansk landbrug skal forvaltes, og herudover skal udvalget adressere de samlede målsætninger for den fremtidige arealanvendelse, som præsenteres i visionsplanen, der skal være klar i første halvdel af 2024 (Regeringen, 2022a, s. 30–31). Udvalgets arbejde skal bidrage som grundlag og til at give en større forståelse af kompleksiteten for det samlede behov for arealanvendelsen. Ministeren fremhæver, at denne visionsplan først skal præsenteres, før det samme tværministerielle udvalg skal undersøge og fremlægge muligheder for helhedsorienteret planlægning af arealanvendelsen i det åbne land. Det tværministerielle udvalg for helhedsorienteret planlægning blev originalt planlagt af den forrige regering i planlovsaftalen for 2022 (Regeringen, 2022b, s. 3). Det vurderes, at emnerne af visionsplanen og arbejdet for udvalget er overlappende, hvilket er begrundelsen for, at resultaterne af visionsplanen først skal foreligge, før det tværministerielle udvalg kan gå i gang med deres arbejde. Det uddybes herudover, at det er de samme personer, som først skal udarbejde visionsplanen og derefter sidde i udvalget til undersøgelsen af en helhedsorienteret arealanvendelse.

Hos Alternativet mener de, at problematikken om arealanvendelse meget hurtigt kommer til at handle om økonomi, hvilket fremhæver, at det økonomiske system ikke understøtter den grønne omstilling. Derfor skal den grønne omstilling være grundlaget for alle fremtidige regeringsgrundlag, hvortil det økonomiske system medtænkes. Dette betyder, at genanvendelse, natur m.v. skal være integreret i økonomien. Udtagning af lavbundsjorder er et eksempel på, at midlerne og viden om emnet er til stede, men det alligevel er for kompliceret at udtage sådanne jorder grundet bureaukrati. Derfor bør regeringen ændre på reglerne for udtagning af lavbundsjorder, da det ifølge Alternativet er en umiddelbar og ligetil løsning. Det pointeres hertil, at Alternativet ikke mener, at den nuværende regering er ambitiøs nok med den grønne omstilling.

Radikale Venstre fokuserer på, at der skal efterlades en verden, som fremtidige generationer også kan nyde, hvorfor biodiversitet og natur skal tillægges større værdi. Derfor stiler de efter, at ambitionen om at nå 30 % beskyttet natur i 2030 bliver realiseret.

På den korte bane skal landbruget pålægges en CO_2 -afgift, så landbruget får et større incitament til

at udtage lavbundsjorder, placere vedvarende energi på egen drift og drive skov. Med et økonomisk incitament til landmænd er det derved mere sandsynligt, at en forandring af arealanvendelser i Danmark hurtigere igangsættes.

Det Konservative Parti mener, at der er brug for en samlet vision for fremtidens arealanvendelse, og hertil er det nødvendigt, at staten involveres mere end hvad hidtil har været tilfældet. Det uddybes, at man skal være opmærksom på, at der ikke kun er fokus på et enkelt initiativ, såsom udbygning af vedvarende energi, uden at have styr på andre mulige initiativer som mere biodiversitet. Der er enighed om, at der skal tages arealer ud af landbruget til omdannelse til natur. Det skal i første omgang være de 100.000 hektar lavbundsjord, som er beskrevet i landbrugsaftalen fra 2021. Her erkendes det, at denne proces går for langsomt, men først efter disse arealer er udtaget, skal det overvejes, om flere arealer skal omdannes fra landbrug til natur.

Liberal Alliance påpeger, at der på området om arealanvendelse er brug for statslig planlægning. Her fremhæves det, at staten allerede råder over 5 % af landets arealer, hvorved det foreslås, at de af statens arealer, der er særligt værdifulde for virksomheder eller fødevareproduktion, sælges, så der er råd til at købe andre større arealer, der kan anvendes til natur eller biodiversitetsarealer. Dette kan potentielt lede til, at staten råder over mere end 5% af landets arealer, som kan blive beskyttede naturarealer. På den korte bane mener Liberal Alliance derfor, at der skal opkøbes arealer til natur, men dertil skal det tilbageværende landbrug stadig tillades at blive dyrket intensivt.

9.3 Sammenligning af interessenterenes synspunkter

Både de politiske partier og de interesseorganisationer, der har været med i CONCITO's konference er interesserede i grøn omstilling. I debatten med interesseorganisationerne bliver det fremhævet, at der er vilje til at samarbejde på tværs af organisationer for at finde fælles løsninger for den fremtidige arealanvendelse. Hertil tydeliggør flere af interesseorganisationerne dog i forskellige sammenhænge, at de ønsker deres egne mærkesager prioriteret øverst på dagsordenen.

Danske Regioner vil have råstofindvinding prioriteret, mens Danmarks Naturfredningsforening vil have mere natur og biodiversitet. Hos andre interesseorganisationer er der fokus på det økonomiske incitament, hvortil Landbrug og Fødevarer efterlyser bedre finansiering til multifunktionelle tiltag, og Dansk Skovforening vil have skabt økonomisk incitament til at gennemføre målsætninger om natur og biodiversitet, som er i tråd med det forslag Dansk Erhverv fremstiller.

Det fremgår ligeledes, hvordan der findes forskellige synspunkter for, hvordan arealanvendelsen skal forvaltes. Dansk Industri foreslår, at staten skal udarbejde retningslinjer, der skal resultere i en samlet vision for arealanvendelsen. Modsat mener Green Power Denmark, at store nationale retningslinjer vil være for komplekse men foreslår i stedet, at lokal forankring skal være afgørende for den fremtidige arealanvendelse.

De fem deltagende politiske partier er ligeledes fokuserede på forskellige tiltag, der er nødvendige for den fremtidige arealanvendelse.

Ministeren for landdistrikter fra partiet venstre er optimistisk i forhold til troen på, at de krav, der er til arealanvendelse, kan realiseres. Her fremhæves det, at der er sat tiltag i værk, som skal fokusere på at fremme klimamæssig og bæredygtig udvikling. Hertil mener de andre fire partier, der deltog i debatten, at udviklingen frem mod en ny arealanvendelse går for langsomt. Mens Liberal Alliance og Det Konservative Folkeparti mener, at staten har brug for at lave en samlet vision for arealanvendelse, mener Alternativet, at staten ikke er ambitiøs nok med økonomien til den grønne omstilling. Radikale Venstre fremhæver et forslag om, at der skal indføres en CO_2 -afgift for landbruget. Med sådan en afgift vil det blive dyrere for landmænd at dyrke på lavbundsjorder, og dette vil give et større incitament til landmænd til at ændre arealanvendelsen hurtigere, end hvad hidtil har været tilfældet. Ministeren for landdistrikter var i debatten tilbageholden, og undlod at kommentere på de øvrige ordføreres forslag og bekymringer.

Interessenterne har alle forskellige mærkesager og interesser, de fremhæver. Dog overlapper flere af disse interesser. Der er fokus på et større økonomisk bidrag fra staten og samtidig et øget behov for, at staten sætter nogle flere retningslinjer og visioner for arealanvendelse. Det skal bemærkes, at det ikke er fokuspunkter alle interessenterne deler, men disse punkter fremgår hos både nogle af interesseorganisationerne og politikerne.

10 Interviews med eksperter

I forbindelse med denne analyse er fire personer blevet interviewet, hvor de alle har viden om og interesse indenfor lavbundsjorder og en ny jordreform. To af interviewpersonerne er beskikkede landinspektører dog med meget forskellige indgang til dette projekts emne. Den første landinspektør, Anne Kristine Mouritsen, er udvalgt til at være en del af den ekspertgruppe der skal komme med forslag til at udtage lavbundsjorder, se [C.1](#).

Den anden landinspektør, Karsten Willeberg-Nielsen, har udgivet flere artikler og holdt oplæg til konferencer med fokus på en ny jordreform. Han er i denne forbindelse en fremtrædende person inden for branchen, der også har undersøgt, hvilke tiltag der er lavet i Holland som kan være til inspiration i Danmark.

Hertil er lektor hos Københavns Universitet Inge-Merete Hougaard interviewet, da hun og hendes forskningsgruppe har udgivet det policy-brief, som undersøges i afsnit [3.1.1](#).

Til sidst er repræsentant Peter Bjerregaard fra en stor energivirksomhed blevet interviewet, da de som privat virksomhed oplever udfordringer med at udtage lavbundsjorder som en del af deres sol-celleparker.

Der er hermed tale om fire forskellige interessenter, hvis synspunkter alle er aktuelle at undersøge nærmere. De fire interviewede personers synspunkter vil i dette kapitel blive redegjort for.

Alle fire interviewede personer skal, i forhold til interesseorganisationer og politikere, forstås som eksperter, der bidrager med faglig viden om projektets emne.

10.1 Interview med Anne Kristine Mouritsen

Dette afsnit omhandler synspunkterne fra et interview med landinspektør Anne Kristine Munk Mouritsen. Hun er blevet udvalgt til at være en del af den ekspertgruppe, der skal belyse udtagning af lavbundsjorder. Ekspertgruppen har til formål at undersøge, hvordan ambitionen om samlet set at udtage 100.000 ha lavbundsjord frem mod 2030 kan lykkes, se afsnit [4.1.1](#). Afsnittet herunder tager udgangspunkt i referatet fra bilag [C.1](#).

Anne Kristine Munk Mouritsen er den eneste landinspektør i gruppen, som herudover består af videnspersoner fra forskellige ministerier, der primært har uddannelser som agrarøkonomer og biologer. Anne Kristine Munk Mouritsen selv kommer med en baggrund som landinspektør, og hertil har hun en Ph.D. fra Aalborg Universitet i 2003 i miljø- og kulturbaseret ejendomsudformning samt en mediationsuddannelse. Gennem sit tidligere og nuværende arbejde i sin selvstændige landinspektørvirksomhed har hun opnået stor viden om blandt andet jordfordelinger, besigtigelser og

lodsejerforhandlinger. Det er ikke angivet nærmere, hvorfor hun er blevet udpeget til at være en del af ekspertgruppen, men det antages, at hendes erfaringer, indsigt i ejendomsret, arealforvaltning og processer har været afgørende.

Ekspertgruppen skal i slutningen af juni 2023 fremlægge delrapport 1, og senere på året skal delrapport 2 udgives. I den første delrapport skal ekspertgruppen fremsende de kortsigtede løsninger, de er kommet frem til for at udtage de 100.000 ha lavbundsjorder. I ekspertgruppen er der udbredt bekymring, da de kortsigtede løsninger bliver meget sektoropdelte og indebærer mange forskellige støtteordninger.

Anne Kristine Munk Mouritsen uddyber, at netop støtteordningerne for mange kan synes uoverskuelige. Mens fagpersoner fra ministerierne har et godt overblik over de mange forskellige støtteordninger, er der interessenter, der ikke kan overskue dem. Det tilføjes hertil, at hun ser en generel tendens hos landmænd, der oplever at støtteordningerne indenfor dette felt er uoverskuelige. Derfor holder mange landmænd sig fra dem, da de er nervøse for at acceptere en støtteordning den ene dag, for den næste dag at finde frem til, at der er en mere profitabel støtteordning.

Delrapport 2 handler, modsat delrapport 1, om de mere langsigtede løsninger, der ligger flere år ud i fremtiden. Det er, hvad der ifølge Anne Kristine Munk Mouritsen er brug for. Problemet med de kortsigtede løsninger er, at de bygger på et system, der er meget opdelt. Ekspertgruppen synes i stedet at være enige om, at der er behov for en ny jordreform, der kan tvinge noget mere tværfaglig planlægning igennem. Anne Kristine Munk Mouritsen påpeger, at med en ny jordreform er det nødvendigt at se længere ud i fremtiden og ikke kun på, hvad der skal løses nu.

Det betyder, at en ny jordreform er nødvendig for at fordele jorderne på en helt anderledes måde end den nuværende fordeling og tilmed fjerne landbrugspligten nogle steder. Hun uddyber, at landbrugspligten har tjent landet godt, men dagens Danmark ser anderledes ud end tidligere tiders landbrugssamfund, og det er nok tid til at give mere plads til naturen. Anne Kristine Munk Mouritsen fremhæver, at hun allerede i sin Ph.d. fremlagde ideen om naturzoner i det åbne land uden landbrugspligt. For at det kan lade sig gøre, vil det være nødvendigt at ændre tankegangen på tværs af mange lovgivninger.

Selvom en jordreform helst skal være anvendelig mange år frem, forklarer Anne Kristine Munk Mouritsen dog, at målsætningen om at mindske udslip af CO₂ er en vigtig problematik, der er nødvendig at fokusere på. Derfor spiller udtagning af lavbundsjorder en stor rolle, og en ny jordreform vil nødvendigvis også have et fokus på at bringe CO₂-udledningen ned.

Ambitionen om at udtage 100.000 ha lavbundsjord frem mod 2030, mener hun godt kan lykkes. Det begrundes hun med, at flere virksomheder og rigmænd er begyndt at opkøbe store arealer med henblik på at omdanne disse til natur. Førhen blev der bygget store bygninger eller sat statuer op for at vise sin magt, men i dag taler det bedre til kunder og marketing at genoprette naturen. Derfor

mener Anne Kristine, at lavbundsjorder også i stor grad vil blive opkøbt og udtaget, hvilket vil spille en væsentlig faktor i at nå landbrugsaftalens ambitioner.

Landbrugspligten agerer i dag som en ejerskabsrestriktion, hvilket Anne Kristine Munk Mouritsen påpeger som en problematik. Lavbundsjorder er på nuværende tidspunkt landbrugspligtige, hvilket betyder, at der er bopælspligt, og der er anvendelsesbegrænsninger for jorden. Det er problematisk, da landmændene ikke ser nogen økonomi i at udtage lavbundsjorderne. Som resultat er det op til staten eller fonde at opkøbe jorden og vådlægge den. En stor del af problematikken ligger i økonomien. Derfor foreslår Anne Kristine Munk Mouritsen som et løsningsforslag, at man kunne lave en ejerskabsform. I denne ophæver man landbrugspligten på nogle naturzoner, så ejerne i stedet kan bo i byerne og samtidig eje en naturejendom. Her er det dog igen vigtigt, at planlægningen har en rolle i udvælgelsen af naturzoner. Det skal være områder med lavbundsjorder og andre områder, der bedst egner sig til at blive taget ud af drift.

Hun kan komme i tvivl om, der i virkeligheden vil komme en ny jordreform. I ekspertgruppen er de på tværs af faggrupper og ministerier enige om, at en ny jordreform med tværfaglig planlægning er nødvendig. Til trods for dette ser hun en barriere hos ministerierne og deres interne ressortområder. Det kræver meget vilje fra mange forskellige ministerier at sætte sig sammen og blive enige om en ny jordreform. Hun tilføjer, at selvom repræsentanterne i ekspertgruppen synes at være enige, kan det være en helt anden snak bag lukkede døre. Det er dog svært at vide sig klog på, og kun noget tiden vil vise.

10.2 Interview med Inge-Merete Hougaard

I dette afsnit fokuseres der på synspunkterne fra interviewet med Inge-Merete Hougaard fra forskningsgruppen Lokale Landvindinger. Ud fra forskningsgruppens undersøgelser og resultater har de skrevet et policy brief, som er undersøgt i foranalysens afsnit XX. Formålet med dette interview er at få en dybere forståelse af de fem anbefalinger, forskningsgruppen gav i deres policy brief. Referat af interviewet kan læses i bilag [C.2](#).

Forskningsgruppen oplevede i begyndelsen af deres forskning, at der var stor politisk interesse i naturgenoprettelse, udtagning af lavbundsjorder, biodiversitet m.v. Nu oplever de i stedet, at politikerne har et øget fokus på planlægning af vedvarende energi i det åbne land. Inge-Merete Hougaard understreger i den sammenhæng, at der er nødt til at være politisk vilje og interesse, hvis målene om udtagning af lavbundsjorder og reduktion af CO_2 -udledning skal realiseres. Aktuelt kan det lade til, at der er en mangel på politisk interesse.

Hun uddyber, at det hertil er nødvendigt med politisk vilje, hvis der skal komme en ny jordreform med en god økonomisk base. Historisk set har det økonomiske ansvar for nye tiltag og reformer ligget som en statslig opgave. Inge-Merete Hougaard åbner dog op for muligheden for, at den private sektor kan anvende sine finansielle ressourcer i fremtiden.

Inge-Merete Hougaard pæger, at forskningsgruppens forskning har taget udgangspunkt i MUFJO, og det i den sammenhæng er blevet tydeliggjort, at jordfordelingsplanlæggerne fra Landbrugsstyrelsen tager udgangspunkt i lavbundsjordernes placering og starter forhandlinger med lodsejere, der har lavbundsjorder, først. På denne måde er MUFJO med til at udtage lavbundsjorder, men samtidig pæger Inge-Merete Hougaard, at processen til at få udført et MUFJO-projekt er for langsommelig. Det vil ikke være muligt at nå klimamålene og udtagning af lavbundsjorder inden 2030 alene med brug af MUFJO. Det vil langt fra være nok.

Hvis MUFJO skal have en mere afgørende rolle i en ny jordreform, skal processen udføres hurtigere, og det vil være nødvendigt med en mere omfattende finansieringsramme. MUFJO har dog nogle gode elementer, der med fordel kan bruges som inspiration til en ny jordreform. Med dette fremhæver hun koordinering på tværs af myndigheder, langsigtede aftaler og et fokus på at indtænke landskabets interesser.

Inge-Merete Hougaard afslører, at årsagen til at to af deres fem anbefalinger til en ny jordreform i deres policy brief omhandler udtagning af lavbundsjorder, er praktisk. Nogle af lavbundsjordene er allerede delvist vådlagt, men for at bibeholde landbrugspligten dræner landmændene dem fra tid til anden, så de forbeholder sig deres ret til at dyrke jorden. Derfor erfarer Inge-Merete Hougaard, at det vil være nemmest at udtage lavbundsjordene fuldstændigt. Der bliver hertil også lagt vægt på, at udtagning af lavbundsjorder medfører en stor klimamæssig gevinst. Samtidig er der en landbrugsmæssig gevinst, da de mest højproduktive jorder, som højlandsjorder, ikke bliver udtaget fra

landbruget for at omdanne det til natur.

Hertil påpeger Inge-Merete Hougaard, at ambitionen om at udtage 100.000 hektar lavbundsgrunde inden 2030 virker urealistisk. På det nyligt udarbejdede udtagningskort er det vist, at man indtil nu knap har nået at udtage 30 % af de 100.000 hektar. Dette er ovenikøbet kun i forundersøgelser og projekter, der så småt er igangsat. Der er derfor stadig langt til at have udtaget alene 30 % af de 100.000 hektar lavbundsgrunde.

10.3 Interview med Karsten Willeberg-Nielsen

Dette afsnit fokuserer på synspunkterne fra interviewet med beskikket landinspektør Karsten Willeberg-Nielsen. Han arbejder i dag hos Mølbak Landinspektører, og har tidligere arbejdet i COWI med store statslige infrastrukturprojekter. Forinden da har han været i tre forskellige ministerier, hvorunder han blandt andet har arbejdet med administrering af Landbrugsloven. Gennem hans karriere har han opnået en stor interesse i planlægning af arealanvendelsen, og herunder en ny jordreform. Han har hertil fulgt Realdanias samarbejde med Collective Impact om at løse planlægningsmæssige udfordringer (Collective Impact, 2023). De har lavet nogle af de helt tidlige eksempelprojekter med multifunktionel jordfordeling, som han har bidraget til med faglig viden og anden relevant input. Referat af interviewet kan læses i bilag C.3.

Indledende forklarer Karsten Willeberg-Nielsen, at der er mange krav til arealanvendelsen i dag. For at de kan opfyldes, er det nødvendigt at varetage gældende lodsejeres interesser samtidig med at navigere brug af relevante støtteordninger og den eksisterende lovgivning. Det er dermed udfordringer i planlægning af arealanvendelse og imødegåelse af de tilhørende krav, som en ny jordreform bør kunne løse.

Karsten Willeberg-Nielsen tilføjer, at hans forståelse af en optimal ny jordreform indebærer en omfordeling af ejerskab og færre restriktioner i arealanvendelsen. Hertil pænger han, at kommunerne vil være en fornuftig instans til at være ansvarlig for koordinering af arealanvendelsen. Kommunerne kan på den måde få en mere aktiv rolle i udvikling af det lokale samfund og åbne land. Hertil skal de være opmærksomme på de behov og krav, der er på regionalt og nationalt niveau, og sikre at disse tages med i de lokale forandringer. Karsten Willeberg-Nielsen fremhæver, at det er vigtigt, at den fremtidige arealanvendelse ikke bliver et statsligt projekt men i stedet forankres i de lokale erhverv og den lokale befolkning.

I forhold til udtagning af lavbundsjorder pointerer Karsten Willeberg-Nielsen, at det er vigtigt at sætte realistiske mål inden for fornuftige tidsrammer. Ved udtagning af lavbundsjorder skal mange forskellige aktører involveres, der skal finansiering til, og det tager tid. Med de nuværende regler har landmænd udtrykt bekymring for at vådlægge lavbundsjorder af frygt for, at arealerne derefter får naturbeskyttelsesstatus. Dette vil have negative konsekvenser for landmændenes produktion, da de permanent vil få frataget drift på dele af deres arealer.

En løsning på dette kunne være at vådlægge et areal nu, for derefter, nogle år ude i fremtiden, at tilpasse drænene i jorden således at kerneområdet med lavbundsjorder forbliver vådlagt, mens andre arealer tørlægges og benyttes til anden anvendelse. Dette kan være anvendelser som landbrug eller natur, men med de nuværende støtteordninger og lovgivning, er dette ikke muligt.

Han tilføjer, at mange private virksomheder ønsker at bidrage til forandringer i det åbne land. Nogle har opkøbt jord, som de er gået i gang med at omdanne til natur eller biodiversitet. Der er dog et

ønske fra virksomheder om bedre at kunne koordinere mellem kommuner og virksomheder, således at større arealer kan omdannes til natur eller biodiversitet. Det er dog ikke muligt med den nuværende lovgivning, men med nye tiltag kan det blive en mulighed i fremtiden.

Karsten Willeberg-Nielsen foreslår, at staten vedtager en national rammelovgivning, der beskriver, hvordan processen af arealanvendelsen skal forvaltes. Han foreslår ligeledes, at der kan nedsættes lokale kommissioner, der består af lokalt erhverv, lodsejerinteressenter og kommunal sekretariatsbetjening. Disse kommissioner skal have det forvaltningsmæssige ansvar for planer i nærområdet og hertil planlægge, hvordan disse planer skal finansieres.

Finansiering er en problematik, Karsten Willeberg-Nielsen også fremhæver, idet der i dag findes mange støtteordninger, men de er svære at finde rundt i og kombinere, hvis en plan indebærer flere tiltag på tværs af støtteordninger.

10.4 Interview med Better Energy

Dette afsnit fokuserer på synspunkterne fra den vedvarende energivirksomhed, Better Energy. Interviewet er udført med Peter Bjerregaard som repræsentant for virksomheden. Interviewet har til formål at forstå, hvordan private virksomheder kan opleve særlige udfordringer, når de forsøger at udtage lavbundsjorder i sammenhæng med planlægning af solcelleparker i Danmark. Referat af interviewet kan læses i bilag [C.4](#).

Hos Better Energy oplever de flere udfordringer, når de prøver at planlægge solcelleparker og samtidig udtage lavbundsjorder. En udfordring kommer som konsekvens af et nyt vurderingsprincip for vindmøller og solceller på landbrugsjord i den ejendomsvurderingslov, der blev vedtaget i 2021. Dette princip gør det betydeligt dyrere at opkøbe jord til vedvarende energianlæg som solcelleparker end tidligere. Med denne lov bliver grundskylden nu vurderet ud fra den samlede produktionsværdi. Denne værdi beregnes ud fra mængden af energi, anlægget kan producere under ideelle vejrforhold.

For at forstå det nye vurderingsprincip nævner Peter Bjerregaard en beregning foretaget af et advokatfirma, Kromann Reumert, der har regnet på forskellen mellem det nye og det tidligere vurderingsprincip.

Kromann Reumert har således lavet et eksempel på, hvor meget dyrere jorden vil blive med dette nye vurderingsprincip. I eksemplet har Kromann Reumert i eksemplet antaget, at der er tale om landbrugsjord, anvendt landsgennemsnittet for produktionsværdien, som er 50.000 kr./ha, samt antaget at kommunens grundskyld er 34 ‰. Med disse antagelser vil det betyde, at et solcelleanlæg på 4 MW vil opleve en 12-dobling af grundskylden med det nye vurderingsprincip frem for de gamle. Med samme antagelser vil det for en tilsvarende 4 MW-vindmølle blive en 20-dobling af grundskylden (Reumert, [2021](#)).

Når jorden med dette nye vurderingsprincip er dyrere at opkøbe, betyder det at initiativer, såsom som udtagning af lavbundsjorder, kræver et større budget fra virksomheden.

Peter Bjerregaard påpeger, at der ved udtagning af lavbundsjorder også vil være et værditab i fremtiden, når jorden igen skal sælges. Som vådlagt lavbundsjord kan jorden ikke videresælges som landbrugsjord, og virksomheden vil derfor have et betydeligt værditab.

Better Energy oplever hertil en yderligere udfordring ved udtagning af lavbundsjorder, da vådlægning af lavbundsjorder skal ske på frivillig basis. Dette betyder, at naboer rundt om lavbundsjorder skal være enige i at vådlægge arealet, da det også kan påvirke deres jord. I og med at lavbundsjorder vådlægges, stoppes drænene deri, hvilket kan medføre, at naboer også vil opleve vådlægning af dele af deres arealer. Derfor skal alle naboer være enige i vådlægning af lavbundsjorderne. Er en enkelt nabo ikke enig, kan arealet ikke vådlægges. Better Energy oplever dermed, at dette er en svær problemstilling, da det kan være en svær opgave at opnå enighed blandt alle naboer.

Peter Bjerregaard fremhæver, at en problematik med statens støtteordninger til udtagning af lavbundsjorder er, at de følger den offentlige værdi af jorden. Han uddyber, at de oplever, at der derfor mangler incitament til udtagning af lavbundsjord for lodsejerne, da staten ikke må overkompensere dem. Det kan de private virksomheder til gengæld, og han forklarer, at de har viljen og kapitalen til at udtage lavbundsjorderne. Gennem frivillige aftale med lodsejerne, kan de private virksomheder overkompensere modsat staten, hvilket gør det meget mere attraktivt for lodsejerne at sælge til private. De private virksomheder er derfor afgørende for, at klimamålene om udtagning af lavbundsjorder i 2030 kan realiseres.

Han foreslår hertil, at der kan skabes et yderligere incitament, for at landmændene vil være mere motiverede til at udtage lavbundsjorder, hvilket kan være at indføre et krav til landmænd om at have klimaregnskaber og en tilhørende afgift for CO_2 -udledning. Hvis der kommer klimaregnskaber for de enkelte landbrugsbedrifter, vil landmænd opleve en større motivation til at afskaffe de arealer, der vil være særligt dyre at dyrke, såsom lavbundsjorder. Med klimaregnskab for landbrugsbedrifter vil arealer der udleder mere CO_2 , som lavbundsjorder, således være dyrere at dyrke end arealer der næsten intet CO_2 udleder, som højbundsjorder.

10.5 Sammenligning af interviews

I dette afsnit undersøges de fire interviews i forhold til hinanden. Således undersøges sammenhængen mellem eksperternes individuelle besvarelser og begrundelser. Afsnittet gennemgår pointer som mindst to af eksperterne har forklaret.

Udtagning af lavbundsjorder

Anne Kristine Mouritsen og Peter Bjerregaard fra Better Energy er enige om, at udtagning af lavbundsjorder delvis skal udføres af private virksomheder. Anne Kristine Mouritsen påpeger, at private virksomheder vil have et betydeligt ansvar for at bidrage til udtagning af alle 100.000 hektar lavbundsjorder inden 2030. Hun oplever, at det er blevet moderne for private virksomheder at opkøbe landbrugsjord og omdanne det til natur o.lign. De vil derfor være en stor faktor for at nå denne ambition.

Fra Better Energy påpeger Peter Bjerregaard, at ambitionen om udtagning af 100.000 hektar lavbundsjorder inden 2030 ikke kan opnås alene med statens støtteordninger. Han begrundet dette med, at staten gennem deres støtteordninger er begrænset til den offentlige værdi af jorden, og de derved ikke kan overkompensere lodsejerne. Det kan de private virksomheder til gengæld, og det kan give et incitament til lodsejerne til at sælge deres lavbundsjorder til private virksomheder.

Både Anne Kristine Mouritsen og Peter Bjerregaard mener således, at private virksomheder har kapital og vilje til at udtage lavbundsjorder. Statens støtteordninger kan ikke alene bære ansvaret for udtagning af lavbundsjorder.

Dette er en pointe Inge-Merete Hougaard også kommer frem til. Hun mener også, at de private sektorer kan have en stor effekt på udtagning af lavbundsjorder og imødekomme ambitionerne om de øvrige klimamål. Med det eksisterende arbejde med udtagning af lavbundsjorder, mener Inge-Merete Hougaard dog ikke det er realistisk, at der er udtaget 100.000 hektar lavbundsjord inden 2030.

Karsten Willeberg-Nielsen forklarer ligeledes, at virksomheder har lyst og vilje til at tage initiativer i det åbne land. De ønsker at samarbejde med andre virksomheder og kommuner, for at kunne gøre en større forskel på et større areal. Også Karsten Willeberg-Nielsen mener derfor, at virksomheder, hvis dette muliggøres i lovgivningen, kan være med til blandt andet at udtage lavbundsjorder fra landbruget. Herudover påpeger han, at udtagning af lavbundsjorder i dag er kompliceret, og landmænd frygter konsekvenserne for deres drift, hvis de udtager lavbundsjorder på deres arealer. Han uddyber, at der er brug for realistiske målsætninger for udtagning af lavbundsjorder, og indikerer, at den nuværende målsætning ikke er realistisk. Der er brug for realistiske tidsperspektiver og samtidig andre regler for udtagning af lavbundsjorder, hvis målet om 100.000 vådlagte lavbundsjorder i 2030 skal nås.

Årsager til en ny jordreform

Anne Kristine Mouritsen fremhæver, at der er brug for en ny jordreform for at fordele jorderne på en anderledes måde og lave nye ejerskabsformer. Landbrugspligten påpeger hun hertil som en forældet regel, og der skal findes nye alternativer, såsom naturzoner uden landbrugspligt.

Karsten Willeberg-Nielsen fremhæver ligeledes, at der er brug for omfordeling af ejerskab og færre restriktioner i arealanvendelsen. Han tilføjer, at kommunerne skal have en mere aktiv rolle i at forvalte arealerne i et lokalt samarbejde med lokale lodsejere og virksomheder.

Inge-Merete Hougaard påpeger i denne sammenhæng, at der er brug for politisk vilje og interesse for at realisere de behov, der er i det åbne land.

Forslag til en ny jordreform

Anne Kristine Mouritsen lægger vægt på, at en jordreform skal se mange år ud i fremtiden og derfor ikke kun skal løse de problemer, der findes i dag. Dog er et problem som CO_2 -udledningen kritisk, og det skal prioriteres at finde løsninger, der mindsker udledningen af CO_2 . Udtagning af lavbundsjorder er en af de løsninger, der kan gøre en stor forskel for landbrugets udledning af CO_2 . Derfor skal dette også prioriteres.

Inge-Merete Hougaard fremhæver, at multifunktionel jordfordeling er en god løsning til at planlægge flere anvendelser af areal samtidigt. Mange MUFJO-projekter tager tilmed udgangspunkt i lavbundsarealer, således at MUFJO-projekterne er med til at udtage lavbundsjorder. MUFJO-ordningen er dog langsommelig. Processen skal derfor være mere effektiv, og der er brug for en mere omfattende finansieringsramme, hvis MUFJO skal have en afgørende rolle i udformningen af en ny jordreform.

Karsten Willeberg-Nielsen foreslår en national rammelovgivning, der beskriver den overordnede proces for forvaltning af arealanvendelsen. Ligeledes skal der findes nye løsninger for finansiering, da de eksisterende støtteordninger er for opdelte og ikke kan kombineres. Hans forslag indebærer, at der nedsættes lokale kommissioner, der skal have ansvar for forvaltning og finansiering af projekter i lokalområdet.

11 Diskussion

Dette kapitel har til formål at diskutere den empiri, der er indsamlet gennem projektets redegørelser og analyser. I diskussionen er det væsentligt at forholde sig kritisk til den empiri, der er indsamlet. Dette kapitel vil således diskutere sammenhænge og problematikker, som er synliggjort gennem analyserne. Der er fremkommet flere interessant synspunkter og problematikker i dette projekt. Der er her udvalgt tre problematikker, som er af særlig interesse for arealanvendelse og derfor diskuteres i dette kapitel.

Virksomheder i planlægningen

I dette projekt kan det indledningsvist konstateres, at interessenterne til projektets emne har mange forskellige faglige baggrunde og interesser i emnet samt forskellige opfattelser af, hvad der inden for emnets rammer er vigtigst at forholde sig til. Særligt de fire ekspertinterviews har på trods af samme ramme af spørgsmål ledt til fire meget forskellige interview udkom med meget forskellige pointer, der understreges. Dog er der alligevel enslydende pointer, der på tværs af de fire interviews klarlægger nogle problemer, der ønskes løst gennem en ny jordreform.

Hvad der på tværs af alle fire eksperter er enighed om, er at virksomheder har en vilje og økonomi til at indgå i aftaler og projekter om at udtage lavbundsjorder. Lige nu er lovgivning og restriktioner dog barrierer for, at dette kan lade sig gøre i tilstrækkelig grad. Virksomheders involvering i lavbundsprojekter, natur- og biodiversitetsprojekter er ligeledes en mulighed nogle af interesseorganisationerne fremhæver. Der er således en udvidet enighed blandt eksperter og interessenter om, at planlægning af arealanvendelsen skal tilpasses, således at virksomheder kan være en integreret del af dette. Det er bemærkelsesværdigt at dette punkt tilsyneladende ikke har vundet gehør hos politikerne, der beskæftiger sig med dette emne, og at ingen af politikerne, der deltog i debatten under CONCITOS konference i april, valgte at tale om virksomheders del i arealanvendelsen. Da virksomheder således vil kunne bidrage økonomisk til en ny jordreform, kan man undre sig over dette.

Er den grønne omstilling af presserende karakter?

Nogle interesseorganisationer fremstår mere villige til at gå på kompromis med deres egne kerneværdier for at finde en samlet løsning, mens andre fremstår meget fastsatte i deres kerneværdier. Det besværliggør muligheden for en ny jordreform, da interesseorganisationerne, som nævnt i interessenanalysen, har en stor autoritær rolle i forhold til at påvirke de politiske handlinger.

Dansk Industri og Dansk Skovforening er to interesseorganisationer, der særligt fremhæver løsningsforslag og problematikker, der skal undersøges nærmere for at optimere arealanvendelsen i fremtiden. Det kan give en positiv effekt, da de interesseorganisationer som viser vilje til at finde løsninger,

kan påvirke de resterende interesseorganisationer til at tænke i samme baner. Dog viser debatten fra CONCITOs konference, at det endnu ikke er alle interesseorganisationer, der er klar og villige til at gå på kompromis og tænke mere løsningsorienteret.

Hos Danmarks Naturfredningsforening bliver der lagt fokus på klima- og biodiversitetskriserne. De mener hertil, at der er brug for en ny samlet arealstrategi, da den nuværende planlægning ikke er tilstrækkelig. De mener mange tiltag er gået i stå, så det vil være afgørende at omtænke planlægningen.

De er derved villige og opfordrende til, at der skal ske nogle forandringer i forhold til hvordan arealanvendelsen planlægges. Samtidig er de også meget fokuserede på, at planlægningen skal prioritere deres mærkesager for mere natur og biodiversitet. Danmarks Naturfredningsforening kan derved opfattes som en organisation, der anerkender, at behovet for at ændre planlægningen af arealanvendelsen er af presserende karakter, dog ikke så presserende at de vil prioritere andres behov over deres egne.

Det tydeliggøres gennem udtalelserne fra alle interesseorganisationerne, at de har vilje til at tilpasse den grønne omstilling, men gennem diskussionen fremføres det implicit, at det dog ikke er alle interesseorganisationer, der mener, den grønne omstilling er af presserende karakter. Dette antydes, da flere af organisationerne prioriterer at fremhæve deres egne mærkesager frem for at tænke løsningsorienteret og foreslå mulige kompromisser.

Regeringstiltag

Debatten mellem politikerne på CONCITOs konference tydeliggør hvilke partier, der er en del af regeringen og hvilke, der ikke er. Ministeren for landdistrikter, som er fra partiet Venstre og en del af regeringen, er optimistisk og tror på, at regeringen kan nå de miljømål, der er sat. Hertil fremhæver hun udtagning af 100.000 hektar lavbundsjorder som en målsætning, der er mulig at realisere inden 2030.

De øvrige partier, der var repræsenteret i debatten, er ikke en del af regeringen, hvilket tydeliggøres i debatten. Dette fremhæves, da både ordførerne fra Alternativet, Det Konservative Folkeparti og Liberal Alliance kritiserer den nuværende regerings tiltag og efterlyser flere ambitioner for fremtidens arealanvendelse. Hvorfor partierne mener, at der er brug for en mere ambitiøs plan varierer fra mere fokus på den grønne omstilling til mere statslig råden over arealer i landet. Enige er de dog om, at det er nødvendigt med mere statslig planlægning for arealanvendelsen.

Dette sætter samtidigt et spørgsmålstejn ved regeringens ønsker for den fremtidige arealanvendelse. Såfremt minister for landdistrikters udtalelser kan betragtes som den generelle holdning hos regeringen, er de optimistiske med hensyn til muligheden for, om de målsætninger staten har sat, kan realiseres inden for de respektive tidshorisonter. Ifølge både eksperterne, der er interviewet, flere interesseorganisationer og ordførere fra andre Folketingsvalgte partier, er målsætningerne ikke realistiske med den nuværende planlægning af arealanvendelsen. Heriblandt fremhæver flere fra

analyserne, at det ikke er realistisk under den nuværende lovgivning og støtteordninger, at udtage 100.000 hektar inden 2030. Der skal ske nogle forandringer for planlægningen af dette. I analysen tydeliggøres det, at der blandt flere partier og interesseorganisationer er ønsker om en stor statslig arealstrategi, mens eksperterne og enkelte interesseorganisationer argumenterer for mere lokal forankring og planlægning. Til fælles er dog ønsket om større ændringer i den nuværende lovgivning og processer for planlægningen af arealanvendelsen.

Da regeringen gennem landdistrikters udtrykker tilfredshed med de tiltag, der er sat i værk, og den planlægning, der finder sted, leder det til undren over, hvorfor dette er tilfældet. Det kan enten være fordi, regeringen helt ukritisk er optimistisk trods argumenter om den modsatte situation fra ordførere og interesseorganisationer. Alternativt kan det være tilfældet, at regeringen er opmærksomme på, at der er behov for ny lovgivning og nytænkning for planlægning af arealanvendelsen. Men hvis der er andre problematikker, som, regeringen mener, er af mere presserende karakter, kan forandringer for arealanvendelsen være blevet nedprioriteret.

Uanset hvad der har ledt til, at regeringen ikke presser på med at få udarbejdet en større jordreform eller tiltag, der påvirker planlægningen af arealanvendelsen, er det bekymrende. I dette projekt er det belyst, at der er et øget fokus og behov for en ny jordreform, da den nuværende planlægning af arealanvendelsen er utilstrækkelig.

Hvordan eller hvornår, regeringen vil reagere på behovet for en ny jordreform, er uvist, men indtil videre ser det ud til at være nedprioriteret.

Udskydelse af kommissorium

I forlængelse af diskussionen om regeringens prioritering af den fremtidige arealanvendelse udtalte minister for landdistrikter sig om det kommissorium, der i juni 2022 blev besluttet skulle udpege et tværministerielt udvalg. Der er imidlertid nedsat to udvalg, der i forlængelse af hinanden skal undersøge denne problematik.

Ministeren for landdistrikter afslørede, at det er de samme personer, der skal sidde i begge udvalg. Det er værd at notere netop, at udvalgene består af de samme personer. Dette kan argumenteres at være en barriere for at inddrage nye synspunkter eller friske ideer, når det andet udvalgsarbejde i rækken skal igangsættes. Der vil dog med høj sandsynlighed komme inputs udefra, når visionsplanen fremlægges, og disse inputs kan bruges i det videre arbejde. Det kan også argumenteres, at dette udvalg er sat særligt godt ind i emnet og formodes at have opnået en omfattende viden efter arbejdet i det første udvalg, og det er en fordel, at denne viden ikke skal indhentes på ny.

Det kan omvendt diskuteres, om nye repræsentanter til andet udvalg ville være bedre til at bringe andre erfaringer, et nyt syn og et kritisk øje på visionsplanerne fra første udvalg end repræsentanterne fra det første udvalg.

12 Konklusion

Dette kapitel har til formål at konkludere på projektets problemformulering gennem projektets redegørelser, analyser og diskussioner. Herigennem skal det klarlægges, hvad projektet kan bidrage med af information og viden.

Projektet undersøger i foranalysen, hvilke jordreformer, der tidligere er gennemført i Danmark og derefter, hvorfor der synes at være et behov for en ny jordreform.

Ved undersøgelse af de to tidligere jordreformer, var en afgørende faktor for dem begge, at de gjorde op med nogle af datidens store problematikker. Den første jordreform bragte en ny form for selvstændighed til landbruget og ændrede datidens ejerskabsstrukturer, mens den anden jordreform gjorde op med uligheden i ejerskab og rettigheder i det åbne land.

Den seneste jordreform fandt imidlertid sted for mere end 100 år siden, og nutidens landskab står over for nye problematikker. Ved undersøgelser af artikler og rapporter omhandlende dette emne blev det tydeligt, at planlægningen af det åbne land ikke hænger sammen med de målsætninger, der de seneste år er lavet for arealanvendelsen. Dette projekt er afgrænset til de planlægningsmæssige problematikker til udtagning af lavbundsjorder.

Dette har ledt til projektets problemformulering:

Hvilke foranstaltninger er afgørende, for at en ny jordreform kan implementeres, og hvordan kan det bidrage til udtagning af lavbundsjorder?

I hovedanalysen er først undersøgt interessenter med stor autoritet og deres synspunkter for den fremtidige arealanvendelse. Disse interessenters holdninger er holdt op mod hinanden i en sammenligning for at forstå de udfordringer og muligheder, interessenterne fremhæver. Herefter er fire eksperter interviewet, som hver besidder en ekspertise, der gør det relevant at undersøge deres synspunkter. Synspunkterne fra eksperterne er sammenlignet, hvorved der redegøres for hvilke tiltag, eksperterne synes er nødvendige for en ny jordreform.

Hovedanalysen leder til en diskussion, som fremhæver de barrierer, interessenternes synspunkter fra analyserne bidrager med. Diskussionen medtager til sidst en anbefaling til tiltag, der baseret på rapportens analyser formodes at kunne bidrage til en forbedret fremtidig arealanvendelse.

En afgørende faktor, for at en ny jordreform kan igangsættes, er politisk vilje. Interesseorganisationer har hertil stor autoritet og mulighed for at påvirke den politiske vilje. Ifølge minister for landdistrikters udtalelser, er indtrykket, at regeringen er tilfreds med de nuværende tiltag og den eksisterende lovgivning. Der ytres ikke ønske eller behov for en ny jordreform. Modsat fremhæver folketingsvalgte politikere, der ikke sidder i regeringen, at der er brug for nye tiltag til at udvikle arealanvendelsen.

Hos interesseorganisationerne er der ligeledes bred enighed om, at der er brug for nye tiltag til den fremtidige arealanvendelse for at nå i mål med den grønne omstilling. Hvad de nye tiltag skal indebære, er der til gengæld mange forskellige holdninger til, både fra politikere og interesseorganisationer. Før en ny jordreform kan blive foranstaltet, er der brug for, at regeringen viser vilje til at igangsætte en sådan proces. Da interesseorganisationer kan have stor indflydelse på de politiske beslutninger, er det ligeledes vigtigt, at disse interessenter bliver enige om nogle rammer, som den fremtidige arealanvendelse skal ligge inden for, og som regeringen og opposition kan lægge sig op ad.

De interviewede eksperter i hovedanalysen påpeger alle, at lavbundsjorder ikke kan udtages alene med statslige støtteordninger. Alle fire eksperter påpeger, at målsætningen om at udtage 100.000 hektar lavbundsjord inden 2030 er urealistisk med de nuværende regler. Der er således brug for en ny jordreform til at realisere udtagningen af lavbundsjorder.

Et tiltag, eksperterne fremhæver som afgørende, er, at virksomheder skal have en større rolle i at udtage lavbundsjorder, da de har vilje og kapital til at bidrage til dette mål. Det fremhæves hertil, at selvom det er en prioritet at udtage lavbundsjorder nu, skal en ny jordreform tilpasses de mange behov, der er for arealanvendelsen, både i dag og ude i fremtiden.

Det er således afgørende, for at en ny jordreform kan implementeres, at politikerne ser et behov for en jordreform, og at man finder en løsning, som tilgodeser de fleste interessenter. Dette kan gøres ved brug af incitamenter for eksempel i form et økonomisk incitament til at udtage lavbundsjorder og i form af regelsæt, der gør det lettere for virksomheder at investere i lavbundsjorder til brug for den grønne omstilling.

13 Metodeovervejelser

Der har i løbet af projektet været forskellige overvejelser af metoder. De overvejelser præsenteres i dette kapitel, således der opstår en forståelse af de refleksioner, der har ledt til metodevalg.

Indledende i projektet var det hensigten at formulere et spørgeskema. Et spørgeskema var tænkt at skulle bidrage med kvantitative data, der skulle bidrage som grundlag for de kvalitative interviews. Spørgeskemaet skulle sendes ud til landinspektører og planlæggere med henblik på at indhente data om det generelle syn på en ny jordreform. Dette blev dog afskrevet, da det i løbet af projektets tilblivelse blev tydeligt, at der ikke på et generelt niveau er indsigt i behovet for en ny jordreform. Det vurderedes derfor, at et spørgeskema ikke ville medføre de tiltænkte data, da besvarelsener af et sådant spørgeskema ville være mangelfulde.

Dette bekræftedes i samtaler med landinspektører og planlæggere til konferencer, mailkorrespondancer og andre sammenhænge. I disse interaktioner blev det tydeligt, at den viden fagfolk havde til diskussionen om en ny jordreform var mangelfuld eller refererede til andre personer, som videre er brugt til ekspertinterviews. Ligeledes blev det oplyst, at landinspektører og planlæggere der ikke følte de havde nok viden om emnet, ikke ville besvare spørgeskemaet. Spørgeskemaet ville derfor ikke være repræsentativt, da besvarelsesprocenten ville være for lav. Spørgeskemaet fravalgtes derfor på baggrund af denne information.

Der var mange overvejelser involveret i valg af personer, der skulle interviewes. Det var en prioritet at interviewe personer med forskellige baggrunde og synspunkter for at få nogle varierede besvarelser og sikre at emnet, blev belyst bedst muligt.

I praksis er det ikke en bred gruppe personer, der har udtalt sig eller på anden måde gjort det bekendt, at de har kendskab til behovet for en ny jordreform og samtidig forstår udfordringer og fordele ved udtagning af lavbundsjorder. Det var en prioritet, at interviewpersonerne skulle have et kendskab til begge dele for bedst muligt at kunne bidrage til projektets tema og fokus.

Ved kontakt af mulige interviewpersoner blev flere fravalgt allerede gennem mailkorrespondancen, da det blev tydeligt, at de ikke havde det fornødne kendskab til emnet eller ikke ønskede at udtale sig om det. I denne fravælgelse blev blandt andet jurister, en chefkonsulent i et ministerie og et par planlæggere fravalgt.

Der er gjort flere overvejelser om brug af navne og virksomheder for at følge GDPR-reglerne. Derfor er det valgt at repræsentanterne fra interesseorganisationerne og politikerne fra CONCITO's konference ikke nævnes ved navn men i stedet ved organisation og parti. Ved de interviews der er foretaget, er det valgt, at eksperterne nævnes ved navn. Dette er diskuteret og godkendt af hver enkelt ekspert, således at de er opmærksomme på, at deres navn og beskæftigelse bliver anvendt i dette speciale.

14 Perspektivering

Formålet med projektet var at belyse behovet for en ny jordreform i Danmark. Dette projekt er dog ikke udtømmende, og det er dertil interessant at undersøge andre vinkler, hvorpå behovet for en ny jordreform kunne undersøges.

I løbet af projektet er der nævnt flere rapporter og undersøgelser der i skrivende stund endnu er undervejs. Da disse rapporter endnu ikke er udgivet, har det ikke været muligt at forholde sig til deres indhold og resultater.

Der er særligt to rapporter som kan have en stor indvirkning på den fremtidige arealanvendelse, og det er derfor interessant at holde dette projekt op mod disse rapporter når de er udgivet.

I løbet af projektet, bliver der flere gange omtalt eller diskuteret muligheden for en ny ejendomsstruktur. Nogle eksperter kommer med forslag til hvordan nye ejendomsforhold i det åbne land kunne udvikles. Ligeledes forklares det indledningsvist, at jordreformer kan omstrukturere ejendomsforholdene, som det også er gjort i tidligere jordreformer. En anden vinkel på en ny jordreform, kunne dertil være at undersøge nye former for ejendomsforhold.

Som det er belyst i diskussionen, havde den tidligere regering planlagt at undersøge mulighederne for helhedsorienteret planlægning i det åbne land med et tværministerielt udvalg. Det har den nuværende regering sat på pause indtil en visionsplan om forvaltning af landbruget og målsætninger for den fremtidige arealanvendelse er præsenteret. Denne visionsplan skal være klar senest i juni 2024.

Det er interessant at undersøge hvad visionsplanen vil fremhæve og hvordan det stemmer overens med målsætningerne for reducere af CO_2 -udledningen.

En anden interessant rapport der fremhæves i projektet, er de to delrapporter som den nedsatte ekspertgruppe skal udarbejde. Gennem interviewet med en af eksperterne, Anne Kristine Munk Mouritsen, blev det redegjort, at den første delrapport skal præsentere kortsigtede løsninger, mens den næste delrapport skal undersøge langsigtede løsninger for udtagning af lavbundsjord. resultaterne fra disse to rapporter kan først og fremmest holdes op mod hinanden, men hernæst op mod interessenter og eksperters udtalelser om emnet. Om rapporterne kommer med forslag til at nå målsætningen om udtagning af 100.000 hektar lavbundsjord inden 2030, eller vil nedsætte målsætningen, er ligeledes interessant.

Litteraturliste

Arler, F. m.fl. (2015). *Kampen om m² - Prioritering af fremtiden arealanvendelse i Danmark*. Fonden Teknologirådet.

Binderkrantz, Anne (2005). „Organisationerne og indflydelsen: Hvordan interesseorganisationer søger indflydelse på offentlig politik“. I: *Politica* 37.1, s. 76–94.

Collective Impact (2023). *Om Collective Impact*. URL: <https://collectiveimpact.dk/om-collective-impact/>. Besøgt: 19/5-2023.

CONCITO (2023a). *Det er uklart, hvem der har ansvaret for Danmarks areal*. URL: <https://concito.dk/nyheder/er-uklart-hvem-har-ansvaret-danmarks-areal>. Besøgt: 18/4-2023.

— (2023b). *Konference: Danmarks arealer – Danmarks fremtid*. URL: <https://concito.dk/nyheder/konference-danmarks-arealer-danmarks-fremtid>. Besøgt: 17/4-2023.

— (2023c). *Konference: Danmarks arealer – Danmarks fremtid*. Temadebat, minut 58-112. URL: <https://concito.dk/nyheder/konference-danmarks-arealer-danmarks-fremtid>.

— (2023d). *Konference: Danmarks arealer – Danmarks fremtid*. Temadebat, minut 127-176. URL: <https://concito.dk/nyheder/konference-danmarks-arealer-danmarks-fremtid>.

Danmarks Naturfredningsforening (2022). *Sådan ligger landet 2022 - Tal om landbruget*.

Danmarks Statistik (2020). *Danmarks landbrugsareal er stort internationalt set*. URL: <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/nyt/NytHtml?cid=30807>. Besøgt: 14/03-2023.

Erichsen, John og Tamm, Ditlev (2014). *Grever, baroner og husmænd - Opgøret med de store danske godser 1919*. Gyldendal. ISBN: 978-87-02-15957-8. 1. udgave.

Etzioni, Amitai (1964). *Modern Organizations*. Prentice-Hall. ISBN: 978-0135960493. 1. udgave.

Folketinget (2023a). *Folketingsbeslutning*. URL: <https://www.ft.dk/da/leksikon/Folketingsbeslutning>. Besøgt: 17/5-2023.

— (2023b). *Grundloven og det danske demokrati*. URL: <https://www.ft.dk/da/folkestyret/grundloven-og-folkestyret/grundloven-og-det-danske-demokrati>. Besøgt: 17/5-2023.

— (2023c). *Interesseorganisationer*. URL: <https://www.ft.dk/da/leksikon/Interesseorganisationer>. Besøgt: 17/5-2023.

— (2023d). *Ministre i regeringen*. URL: <https://www.ft.dk/da/medlemmer/regeringen>. Besøgt: 19/5-2023.

- Fritzbøger, Bo (2004). *Det åbne lands kulturhistorie*. Biofolia. ISBN: 87-91319-15-3. 2. udgave.
- Greve, Mogens Humlekrog m.fl. (mar. 2021). *Vidensyntese om kulstofrig lavbundsjord*. Dansk. Sags nr. 2020-0047924. DCA - Nationalt Center for Fødevarer og Jordbrug.
- Hansen, Lars Ivar (2012). *Jordreform*. URL: <https://www.leksikon.org/author.php?n=210>. Besøgt: 13/05-2023.
- Hoek, Marit van der (2022). *Government Presents National Program to Reduce Nitrogen Greenhouse Gas Emissions in Rural Areas*. Report Number: NL2022-0035.
- Holmgaard, Jens (1990). *Alt på sin rette plads*. Landsarkivet for Nørrejylland. ISBN: 87-89039-09-2.
- Hougaard, Inge-Merete, Dalsgaard, Kathrine og Krøijer, Stine (2023). *Lokale Landvindinger - Landskabsfortællinger og samskabelse i multifunktionel jordfordeling*. URL: <https://antropologi.ku.dk/Forskning/projekter/lokale-landvindinger-landskabsfortaellinger-og-samskabelse-i-multifunktionel-jordfordeling/>. Besøgt: 3/3-2023.
- Hougaard, Inge-Merete, Dalsgaard, Kathrine, Krøijer, Stine og Kristensen, Lone S. (2022). „Ny jordreform i Danmark“. I: URL: https://antropologi.ku.dk/Forskning/projekter/lokale-landvindinger-landskabsfortaellinger-og-samskabelse-i-multifunktionel-jordfordeling/NY_JORDREFORM_I_DK_Policy_Brief.pdf.
- Jensen, Sigurd (1936). *Dansk jordpolitik 1757-1919*. D. 1. Udviklingen af Statsregulering og Bondebeskyttelse indtil 1810. - 1975.
- (1950). *Fra Patriarkalisme til Pengeøkonomi. Studier over dansk Bondeøkonomi i Tiden mellem Midten af det 18. og Midten af det 19. århundrede*.
- Johansen, Hans Christian (2002). *Danish Population History 1600-1939*. Odense : University Press of Southern Denmark. ISBN: 8778387256.
- Jørgensen, Christian, Mortensen, Peter og Wulff, Helge (1997). *Jordlovgivning*. GadJura. ISBN: 87-607-0412-8.
- Kleijn, David m.fl. (2008). „In Search for Key Biogeochemical Factors Affecting Plant Species Persistence in Heathland and Acidic Grasslands: A Comparison of Common and Rare Species“. I: URL: <http://www.jstor.org/stable/20144018>. 680-687.
- Knudsen, Gunnar (1919). *De danske matrikler og deres benyttelse ved historiske undersøgelser*. København: Dansk Historisk Fællesråd. Fortid og Nutid, Vol.2, s. 1-42.
- Knudsen, Søren Broberg (2019). *Lensafløsningen*. URL: <https://www.danskeherregaarde.dk/historie/lensafloesningen>. Besøgt: 14/02-2023.

- Kvale, Steinar og Brinkmann, Svend (2015). *Interview - Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. Hans Reitzels Forlag. ISBN: 978-87-412-6377-9. 3. udgave.
- Landbrugsstyrelsen (2020). *Pilotordning for Multifunktionel jordfordeling*. URL: https://lbst.dk/fileadmin/user_upload/NaturErhverv/Filer/Tilskud/MUFJO/Vejledning_til_samtykke_om_fri_multifunktionel_jordfordeling_-_september_2020.pdf.
- (2023a). *Hvad er multifunktionel jordfordeling?* URL: <https://lbst.dk/landbrug/arealer-og-ejendomme/jordfordeling/multifunktionel-jordfordeling-mufjo/hvad-er-multifunktionel-jordfordeling>. Besøgt: 3/4-2023.
- (2023b). *Hvorfor udtages lavbundsjorder?* URL: <https://lbst.dk/tvaergaaende/udtagning-af-lavbundsjorder/hvorfor-udtages-lavbundsjorder>. Besøgt: 13/3-2023.
- (2023c). *Krav til et multifunktionelt projekt*. URL: <https://lbst.dk/landbrug/arealer-og-ejendomme/jordfordeling/multifunktionel-jordfordeling-mufjo/krav-til-et-multifunktionelt-projekt>. Besøgt: 3/4-2023.
- Majland, Tage (2022). *Folketingsvalg 2022: Hvad vil politikerne gøre for klima, miljø og natur?* URL: <https://dm.dk/bio/artikler/alle-artikler/klima/folketingsvalg-2022-hvad-vil-politikerne-goere-ved-klima-miljoe-og-natur>. Besøgt: 19/5-2023.
- Matthiesen, Hugo (1942). *Det gamle Land. Billede fra Tiden før Udskiftningen*. Gyldendals Boghandel.
- Miljøministeriet (2023). *Godt nyt for klima og natur: 5.000 hektar lavbundsjord på vej til at udlede mindre CO2*. URL: <https://mim.dk/nyheder/2023/feb/godt-nyt-for-klima-og-natur-5000-hektar-lavbundsjord-paa-vej-til-at-udlede-mindre-co2/>. Besøgt: 13/4-2023.
- Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri (2021). *Maksimalt udtag af lavbundsjorder i ny jordreform*. Besøgt: 9/4-2023. URL: https://fvm.dk/fileadmin/user_upload/FVM.dk/Dokumenter/Landbrug/Faktaark2.pdf.
- (2022). *Kommissorium for ekspertgruppe til udtagning af lavbund*. URL: https://fvm.dk/fileadmin/user_upload/MFVM/Pressemeddelelser/Kommissorium_for_ekspertgruppe_for_udtagning_af_lavbundsjorder-1.pdf.
- (2023). *Tema 1: Lavbundsjord*. URL: <https://fvm.dk/landbrug/landbrugsforhandlinger-2021/tekniske-gennemgange/tema-1-lavbundsjord#c85845>. Besøgt: 14/3-2023.
- Mitchell, Ronald K., Agle, Bradley R. og Wood, Donna J. (1997). *Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts*. Bd. 22. 4, s. 853–886. ISBN: 03637425. URL: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/toward-theory-stakeholder-identification-salience/docview/210945979/se-2>.

- Møller, Anne Mette og Harrits, Gitte S. (2021). *Forskningsinterview - En praktisk og metodisk introduktion*. Djøf Forlag. ISBN: 978-87-547-4606-7. 1. udgave.
- Pedersen, Henrik Bolding m.fl. (2022). *Portræt af danske landmænd*.
- Regeringen (2021). *Aftale om grøn omstilling af dansk landbrug*. URL: https://fm.dk/media/25302/aftale-om-groen-omstilling-af-dansk-landbrug_a.pdf.
- (2022a). *Ansvar for Danmark. Det politiske grundlag for Danmarks regering*. URL: <https://legacy.altinget.dk/misc/regeringsgrundlag-2022.pdf>. Besøgt: 19/4-2023.
- (2022b). *Opfølgning på evaluering af planloven m.v.* URL: <https://www.regeringen.dk/media/11449/aftale-om-planloven-2022.pdf>.
- Reumert, Kromann (2021). *Nye vurderingsprincipper for landbrugsjord med solceller og vindmøller – sådan kan de se ud i praksis*. Besøgt: 11/5-2023. URL: <https://kromannreumert.com/files/media/document/Nye%20vurderingsprincipper%20for%20landbrugsjord%20med%20solceller%20og%20vindm%C3%B8ller%20-%202021.pdf>.
- Selten, Marjolein og Flach, Bob (2020). *Advisory Council Critical of Government Approach to Reduce Nitrogen Emissions*. Report Number: NL2020-0029.
- Sørensen, Esben Munk (2018). *Jordfordeling er både målrettet og multifunktionel*. Nr. 3.
- Tamm, Ditlev (2019). „Lensafløsningen og lovgivningen“. I: URL: <https://tidsskrift.dk/herhist/article/view/130334/176099>.
- Torp, Søren Bent (2023). *Ny undersøgelse kortlægger CO2-udslippet fra de danske lavbundslande*. URL: <https://www.niras.dk/projekter/co2udslip-fra-danske-lavbundslande/>. Besøgt: 13/3-2023.
- Vejre, Henrik, Dalgaard, Tommy og Sørensen, Esben Munk (2021). *Professorer: Vi skal have en ny jordreform, og det haster*. URL: <https://www.altinget.dk/miljoe/artikel/professorer-en-ny-jordreform-det-haster>. Besøgt: 3/3-2023.
- Willeberg-Nielsen, Karsten (2018). *Tiden er inde til en ny jordreform*. Nr. 1.
- Økologisk Landsforening (2020). *Landbrugets drivhusgasser*. URL: <https://okologi.dk/viden-om-oekologi/klima/landbrugets-drivhusgasser/>. Besøgt: 13/3-2023.

Figurer

7.0.1	Strukturdiagram	18
8.1.1	Litteratursøgning, eksempler	20
8.2.1	Venn-diagram af Ronald K. Mitchels stakeholderteori	22

Bilag

A Samtykkeerklæring

B Interviewguide

B.1 Interviewguide for Anne Kristine Munk Mouritsen

B.2 Interviewguide for Inge-Merete Hougaard

B.3 Interviewguide for Karsten Willeberg-Nielsen

C Interviews

C.1 Interview med Anne Kristine Munk Mouritsen

C.2 Interview med Inge-Merete Hougaard

C.3 Interview med Karsten Willeberg-Nielsen

C.4 Interview med Peter Bjerregaard